

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

SLS nyhetsbrev innehåller information om det senaste som pågår inom SLS – från boknyheter till forskningsrön och pärlor ur SLS arkiv. Brevet är gratis och sänds ut per e-post med några veckors mellanrum. Sänd ett e-postmeddelande med rubriken "SLS nyhetsbrev" till adressen nyhetsbrev@sls.fi. Din prenumeration bekräftas med ett svarsmeddelande.

Vill du bli medlem i SLS?

Medlemsavgifter: årsmedlemmar 20 euro, ständigt medlemskap 800 euro. Du kan ansöka om medlemskap via sällskapetets webbplats www.sls.fi eller genom att skicka in en ansökan till adressen nedan. Som medlem får du årsboken *Historiska och litteraturhistoriska studier* gratis samt 50 % rabatt på ett exemplar av varje bok i SLS skriftserie (om ej annat anges).

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Riddaregatan 5, 00170 Helsingfors

SLS ARKIVCENTRUM I VASA
Handelsplanaden 23, 65100 Vasa

Tfn (09) 61 87 77 (gemensam växel)
info@sls.fi www.sls.fi
Öppet vardagar 9.00–16.00

källan

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

SLS

1/2012

TEMA

Folkkultursarkivet 75 ÅR

*FKA 75 år ~ Fältparbete ~ Ortnamn ~ Sekelskiftets Helsingfors ~ Traditionsmässa
Black metal ~ SLS forskningspolicy ~ Forskarna om digitalt material*

3–24 TEMA: Folkkultursarkivet 75 år

- 3 Etnologi och folkloristik – för vad och för vem?
- 5 Med uppgift att bedriva planmässigt insamlings- och bearbetningsarbete
- 12 "Vi är här för att fråga om ..." Fältarbete under 40 år
- 16 Insamling av ortnamn under 125 år
- 19 Frågelista: Fira födelsedag!
- 20 Helsingfors i ord och bild
- 22 Mingel och glam på traditionsmässa
- 24 Djur och kultur
- 26 395 månader. Några blickar bakåt – och framåt ...
- 28 Forskningsstöd, seminarier och samarbete
- 30 M som i metal, mörker och maskuliniteter

- 34 Wiborg på Riddaregatan – eller viborgsrelaterat material på HLA
- 37 Forskningsverksamheten vid SLS har fått en policy
- 38 Forskarna om digitalisering och digitalt material
- 40 1812 och andra jubileer
- 44 Pris, stipendier och forskningsbidrag
- 46 Hallbergska pristagaren: Den finlandssvenska litteraturen ut ur dödsskuggans dal
- 49 Aktuellt från SLS
- 52 Nya böcker från SLS
- 55 Säg din åsikt om Källan!
- 57 SLS föredragsserie våren 2012

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS FÖREDRAGSSERIE 2012

Kufar och kärringar mot strömmen

Några original ur Finlands kulturliv

Föredragsserie hösten 2012 i Svenska litteratursällskapet hus, Riddaregatan 5, Helsingfors

Måndagen den 10 september kl. 18.00

- **Marit Lindqvist:** Aleko Lilius. Mannen med äventyr i portföljen
- **Petra Pakkanen:** August Myhrberg. Gossen från Brahestad som blev Murad Bey i Grekland

Måndagen den 15 oktober kl. 18.00

- **Thomas Wulff:** Apollo i fähuset. Historien om Bengt von Törne
- **Bo Lönnqvist:** Alma Söderhjelm. Bohem, professor, patriot och kvinna

Måndagen den 12 november kl. 18.00

- **Harry Halén:** S. Wetterhoff-Asp. En finsk don Quijote med talang
- **Jennica Thylin-Klaus:** Det är blodets röst. Rolf Nordenstreng, Harry Federley och rashygien

Måndagen den 10 december kl. 18.00

- **Rainer Knapas:** Alexander Boldt. Austroskandier, fribyggare, äldre underbibliotekarie
- **Patrik Aaltonen:** Rebell och antikrist. Om stridsmannen Rolf Lagerborg och sekelskiftes Finland

Rätt till ändringar förbehålles

KÄLLAN. Svenska litteratursällskapet informerar 1/2012 (19:e årgången). Utgivare: Svenska litteratursällskapet i Finland, Riddaregatan 5, 00170 Helsingfors www.sls.fi tfn (09) 61 87 77 e-post: info@sls.fi

Ansvarig utgivare: **Magnus Pettersson** Redaktörer: **Nina Edgen-Henrichson, Nora Ervalahti, Hedvig Rask** Layout: **Antti Pokela**
 Övriga redaktionsmedlemmar: **Mikael Korhonen, Christer Kuvaja, Magnus Pettersson** Fotograf (när inte annat anges): **Janne Rentola**. Arkivbilder ur egna samlingar Tryck: Painoyhtymä Oy / Östra Nylands tryckeri, Borgå 2012
 ISSN-L 1237-8356 ISSN 1237-8356 (print) ISSN 2242-6787 (online)

Omslag: Fotografier ur Folkkultursarkivets samlingar. Grafisk form: Tove Ørsted.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Etnologi och folkloristik

– för vad och för vem?

Svenska litteratursällskapets folk-kultursarkiv fyller 75 år i år. I arkivet finns frukterna av ett etnologiskt och folkloristiskt insamlingsarbete från en ännu längre tid, sedan 1880-talets slut. Därmed finns den svenska vardagen och hela vår berättartradition bevarad på olika sätt, som bl.a. uppteckningar, ritningar, ljudband, fotografier och frågelistsvar. Arkivet är en rik källa att ösa ur! På sin plats är att fundera över insamlingens utgångspunkter, de två vetenskapernas särdrag och vad vi ställs inför i dag, när det gäller att ta tillvara vår nutida kultur och vad vi ytterligare borde forska om när det gäller det förgångna.

Etnologin och folkloristiken har som två kulturvetenskaper två ytterst angelägna uppgifter, att forska i *livsformernas logik* och i *individernas livslogik*. Med det förra avses hur vi alla ingår i en speciell livsform eller vardagsvärld som ändras med tiden, med det senare hur varje människa bygger upp sin egen förståelsehorisont utgående från de element som kulturen bjuder. För att hålla ihop måste vardera vara åtminstone i någon mån konsekventa, d.v.s. ha en viss logik.

Etnologerna och folkloristerna vänder sig till individen för att få svar på angelägna frågor om olika teman. I långa berättelser delger sedan de vi utfrågar sin syn, sina vanor, värderingar, beteenden och åsikter om de ämnen vi vill utforska. Språkligt sett är det viktigt att det skett och sker på svenska med alla olika slag av varianter i språkbruk.

Traditionsvetenskaperna ser människorna bara delvis som helt fria varelser som med egna val och intentioner kan forma sina

liv – alltså en något omodern ståndpunkt. Tvärtemot vår tids individualistiska poängteringar är utgångspunkten den att individen är en del av många sammanhang och nätverk. Hon har många bindningar, olika utgångspunkter och genom sitt beteende uttrycker hon en specifik kultur, som hon delar med andra. Hon är både bärare av kulturen och förmår ändra på den. Att i det lilla, i individens egen värld, men i den kontext hon omges av, hitta problemfält som går utöver individen har därför kännetecknat vetenskaperna. I den nutida inriktningen har dock individens egen värld också tillmätts större betydelse. Man uppfattar att varje individ bär på en helt unik kombination av erfarenheter.

Genom sitt intresse för traditioner och gångna livsformer, t.ex. den agrara, har man ständigt gjort jämförelser med nuet och därför varit lyhörd för förändringar i kulturen. Sedan 1980-talet är nutidsstudier lika viktiga som studiet av historiska livsformer och gångna tänkesätt. På mikroplanet kan man fånga upp allt det nya. Det har också varit en självklarhet att insamlingsmetoderna förnyas: via nya teknologier har vi ständigt fördjupat dokumentationstekniken och funnit nya former för samtals- och övrig insamlingsdokumentation. Nu står internet i turen.

Det är dock etnologins och folkloristikens kärnfrågor som bär dem vidare och ständigt förmår förnya vetenskaperna så att de svarar mot nya samhällssituationer. Individernas livslogik och livsformernas logik ses som sammanbundna på ett sätt som öppnar perspektiv som få andra kultur-

» *Tvärtemot vår tids individualistiska poängteringar är utgångspunkten den att individen är en del av många sammanhang och nätverk.*»

Anna-Maria Åström är professor i etnologi vid Åbo Akademi och f.d. arkivarie vid Folkkultursarkivet vid SLS

» *Kulturellt beteende är enligt etnologin och folkloristiken olika slag av kollektivt beteende, som löser upp sig i individuella varianter som kan beskrivas och dokumenteras.*”

vetenskaper förmår göra, antingen för att det ena eller det andra perspektivet poängteras för mycket. När man fokuserar på individen i hennes vardagsvärld kan man se olika sammanhang på ett nyanserat sätt och hur individen som kulturvarelse beter sig. Kulturellt beteende är enligt etnologin och folkloristiken olika slag av kollektivt beteende, som löser upp sig i individuella varianter som kan beskrivas och dokumenteras. Våra vetenskaper är också teoretiska i den meningen att teorierna vägleder forskaren att ställa de viktiga frågorna och hitta de avgörande dragen i kulturen och hur kulturen förnyas sig.

Erfarenheten av att undersöka rutiner, ritualer, vardagsmönster, symboler, kommunikation och kontakt i de mest skilda miljöer och bland olika grupper borgar för annorlunda synvinklar på vår nutida kultur än den som andra vetenskaper tar fram. Den enskildes berättelser är det fundament som vi står på och som behövs också som vår referens i dagens samhälle, där makt och maktlöshet, olika livsstilar och en forcerad takt bildar ramarna för våra liv. Vet man svaret på frågan hur olika individer beter sig, är det lättare att hitta svaret på frågan varför.

När sökarljuset riktas mot dagens kultur och rentav framtidens faller ljuskäglan självklart på hur de nya kommunikationsteknologierna ändrar vår vardagsvärld. Genom att etnologin och folkloristiken nyttjar kategorier som plats, genus, kropp och sinnen kommer sådana studier kanske att visa på ännu mera djupgående förändringar i kulturen än man anat. Ett helhetsbetonat grepp ger nämligen kunskap inte bara om användningen av nya hjälpmedel, utan också om hur de ändrar på själva konstellationerna i kulturen. Isynnerhet etnologin är också materialistisk i sin verklighetsuppfattning. Hur mycket det verbala och kommunikationen än poängteras sätter materien

också gränser för människans handlande. Hur människan i vardagen kommer till rätta och inreder sin värld utgående från det materiella ger uppslag för forskning kring t.ex. ”ekologisk livsstil”, det nära och det handfasta. Å andra sidan är den folkloristiska betoningen av hur människor uppfattar sin värld lika viktig. Vår hedonistiska kultur kan t.ex. tolkas både som en överflödskultur och som en drömvärld, där vi föresätter oss att äga olika föremål och agera huvudperson i vår egen saga.

Den historiskt inriktade forskningen kommer i sin tur att hitta fler tidiga belägg för olika av dagens uttrycksformer, som just konsumtionen, men kanske också spelandet, köpslåendet och beräkandet, berättandet, vitsandet, idoliserigen av framgångsrika gestalter och om livsnjutningen men framförallt om hur man inrättat sin vardag under olika tider. Historiska studier om planering av förändringar och deras resultat vore nyttiga. Etnicitetsstudier är alltid viktiga. Det mångkulturella samhället är redan här och för oss svenskspråkiga är det av oerhörd vikt att känna till hur olika etniska mekanismer, t.ex. stereotyper, ger sig till känna och vad de beror på.

Man kan ständigt ställa sig frågor om individernas livslogik och livsformernas inre logik och hur kulturen ändras när dessa inte är i samklang. När livsform blir livsstil och när nya poängteringar uppkommer i livslogiken gäller det att syna just detta nya. Etnologin och folkloristiken är lättillgängliga vetenskaper. Vi samtalar vid våra intervjuer på ett enkelt vardagsspråk och vi skriver begripliga texter. Därför kan var och en använda sig av våra studier som hjälp i orienteringen både i det förgångna och i nuet. Utan våra två vetenskaper förlorar vi vår kulturella kompass och därmed en möjlighet till kulturell självförståelse. ■

ANNA-MARIA ÅSTRÖM

FKA 75 ÅR

Med uppgift att bedriva planmässigt insamlings- och bearbetningsarbete

Folkkultursarkivet jubilerar

Den 17 september 1936 fick ledamöterna i Svenska litteratursällskapets styrelse ta del av ett väl förberett mötesärende. Sekreteraren C. A. Nordman presenterade ett förslag som genomgripande skulle omforma sällskapets traditionsvetenskapliga och filologiska arbetssektorer. Resultatet av nyordningarna blev Folkkultursarkivet som i år firar sitt 75-årsjubileum.

CAROLA EKREM

Den skrivelse Nordman läste upp vid mötet finns i likhet med alla Svenska litteratursällskapets möteshandlingar i sin helhet tryckt i serien *Förhandlingar och uppsatser* (Ny följd 13, 1937). I den långa texten ingår både vetenskapliga motiveringar och ekonomiska kalkyleringar. Planen var väl underbyggd och redan förankrad i forskarsamfundet. Nordman inledde:

Jag ber att få underställa Styrelsens prövning, huruvida det vore möjligt att inom Sällskapets ram skapa ett filologisk-etnologiskt institut, vars uppgift vore att bedriva ett planmässigt insamlings- och bearbetningsarbete av det etnografiska och dialektologiska materialet i Svenska Finland i syfte att åstadkomma en kartläggning av hithörande företeelser och en etnografisk ordbok.

Allt sedan Svenska litteratursällskapet grundades 1885 hade insamlandet av folkloristiskt och etnologiskt material stått på agendan. Innovativa män inom sällskapet hade planerat arbetet. Ernst Lagus inledde 1887 med initiativet att sända ut fältstipendiater som skulle ta till vara de till synes tynande folkliga skatterna. Tjugo år senare ivrade han för utgivandet av det fullständiga traditionsmaterialet i samlingsverket *Finlands svenska folkdiktning*.

Vid det laget hade mycket material samlats in och arbetet med den hägrande utgåvan hade sporrat flera framstående fältforskare till stora bedrifter, bland dem V. E. V. Wessman, Valter. V. Forsblom, Otto Andersson, Greta Dahlström, Alfhild Forslin och Väinö Solstrand.

De första tjugo åren var Folkkultursarkivet inrymt i styrelsens rum i Ständerhuset där Ragna Ahlbäck redigerade kulturgeografiska kartor. Foto Kurt Zilliacus, 1952.

När Ernst Lagus år 1918 drog sig tillbaka utsågs den 32-åriga magistern Karl Robert Villehad Wikman att överta uppgiften som föreståndare för Svenska litteratursällskapets folkloristiska arkiv och bibliotek, och även till huvudutgivare av Finlands svenska folkdiktning. Wikmans vision var att omvandla det traditionsvetenskapliga arbetet inom litteratursällskapet till ”ett modärnt arbetande folkminnesarkiv med medarbetare och meddelare i bygderna”.

Snart skedde dock grundläggande förändringar på arbetsfältet. Professuren i kulturhistoria och folklivsforskning vid Åbo Akademi grundades 1921 och den i musikvetenskap och folkdiktsforskning 1926. Efter långa diskussioner beslöt man år 1927 att grunda ett etnologiskt institut i Åbo – de vetenskapliga institutionerna behövde ju arkivmaterial.

Till ledare för detta institut engagerades nämnde arkivföreståndare Wikman som genast kom med ett drastiskt förslag. Han ansåg att arbetet med Finlands svenska folkdiktning skulle gynnas av att en stor del av litteratursällskapets samlingar skulle överflyttas till Åbo, där ju det praktiska arbetet med materialutgåvan hädanefter skulle utföras.

När det under årtionden sammanställda materialet splittrades rubbades en av grundstenarna i litteratursällskapets verksamhet. Man propagerade emellertid skickligt för flytten på akademiskt håll, med resultatet att hälften av litteratursällskapets samlingar flyttades till Åbo och det traditionsvetenskapliga arbetet fortsatte på två fronter.

Att särskilja och systematisera

Tio år senare, hösten 1936, rörde det alltså på sig igen. Förslaget att i Helsingfors grunda ett filologisk-etnologiskt institut stöttades av utlåtanden skrivna av magistrarna Arne Appelgren, anställd vid Finlands nationalmuseum, och Olav Ahlbäck. Man föreslog att två amanuenser skulle anställas vid den nya institutionen, vars styrelse skulle bestå av de ledande fackmännen inom sällskapets språkvetenskapliga och folkloristiska kommissioner.

Modellen för nyordningen var det finska Sanakirjasäätiö som hade ett eget meddelarnätverk och arbetade med en etnografisk atlas över Finland. Bakgrunden till idéerna fanns i den s.k. *Wörter und Sachen*-forskningens kartografiska arbetsmetod. Det planerade institutets uppgifter skulle vara att inventera det hittills insamlade materialet och uppdaga luckor och felaktigheter. Ett nätverk av orsmeddelare från alla delar av Svenskfinland skulle organisera

ras och en mängd nya frågelistor utarbetas. Den nya verksamhetssektorns ledstjärnor skulle vara ”kontinuitet och planmässighet”.

Efter ingående diskussioner beslöt styrelsens novembermöte att upprätta ett nytt forskningsinstitut. Men vad skulle inrättningen heta? Det framkastades namn som *Folkmålsarkivet*, *Freudenthal-institutet* och *Institutet för ord- och sakforskning*, men redan vid den nya institutionens nämndmöte i januari 1937 hade man på förslag av Olav Ahlbäck tagit i bruk namnet *Folkkultursarkivet*.

Vid arkivet anställdes språkforskaren Olav Ahlbäck och hans fästmö etnologen Ragna Nikander, eller ”Ahlbäck med flamma” som förorättade personer vanvördigt kallade de nya tjänstemännen. Grundandet av det nya arkivet gick nämligen inte helt smärtfritt. Brev och promemorior talade om hemlighetsmakeri, ”dunkelt maktspel” och inkompetens. I mycket var det fråga om en uppgörelse mellan de gamla och nya traditions- och språkvetenskapliga falangerna inom sällskapet.

De nya arbetsmetoderna kritiserades bland annat av språkforskaren, lektor Ivar Westman, som sände en protestskrivelse till Svenska litteratursällskapets styrelse där han formulerade sig med bitande ironi:

Skall mag. Ahlbäck och institutet för dialektologisk och etnografisk forskning nu gå in för att med upptecknare utsända runt om i Finlands svenska bygder och lappar i oändlighet samlade i arkivet i Helsingfors bestyrka att ”äta” och ”nord” och ”kniv” och ordet ”och” finnas i alla våra dialekter, och skall allt sådant ”registreras” och ”generalinventeras”, belysas med ”fraser och etnografiska och folkloristiska sakuppgifter” med ledning därav utritas, ja då ber varje förståndig dialektolog: Gud bevara oss för en forskning som är så utan blick för det som är praktiskt och reellt.

Nordman och Ahlbäck bemötte punkt för punkt den långa skrivelsen, försvarade sig och korrigerade missuppfattningar. Kartografin skulle utveckla folklivsforskningen till en mindre spekulativ och mera exakt vetenskap. Ordning skulle skapas genom ”att särskilja och systematisera”. Projektet handlade inte minst om en ung vetenskaps önskan att genom bruk av nya metoder betraktas som mera systematisk och seriös.

De samlade krafterna i Sverige, med Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning i spetsen, var angelägna om att få med ”kulturförmedlaren” Svenskfinland i arbetet. Vid Folkkultursarkivet gick arbetet också snabbt framåt och redan år 1945

Våren 1950 beslöt Nämnden för Folkkultursarkivet att anhålla om medel hos styrelsen för utarbetande av ett realregister till de sakliga samlingarna. Ebba Pettersson arbetade åren 1951–53 med det systematiska registret. Foto Kurt Zilliacus, 1952.

publicerades *Kulturgeografiska kartor över Svenskfinland*, utgivna av Ragna Ahlbäck. De svenska kartverken, där de finlandssvenska kartorna var planerade att ingå, lät vänta på sig i ytterligare ett tiotal år.

En fosterländsk gärning

Men tillbaka till arkivets första tider. Medan striden kring det nygrundade arkivet ännu rasade skrev Folkkultursarkivet sin första årsberättelse. Man hade redan skapat ett nätverk kallat ”arkivets bygdemedelare”, 98 sagesmän som till största delen bestod av personer som arkivtjänstemännen mött under sina fältresor. Tjänstemännens korrespondens ger inblickar i hur arbetet rent konkret kunde gå till. Sven Andersson skrev t.ex. hösten 1937 i ett brev till Olav Ahlbäck att han planerade göra bandinspelningar i Åboland och sökte meddelare. Hans beskrivning berättar om tidens syn på den perfekta sagesmannen:

Det finns en gubbe, 87 år, på en holme i Dragsfjärd, som inte kan komma in till Åbo men möjligen föras till elektriskt ljus hos Emil Roos i Kärra. Det vore ca 4 km med båt och 1 km med bil. Det är den bästa man jag träffade. Han har litet dåliga tänder, så han sluddrar, men målet är inte mycket, om alls något påverkat. Gubben talar ogenerat, det är som att draga upp ett

Elva ordsmeddelare tilldelades Finlands vita ros i samband med Svenska litteratursällskapets 100-årsjubileum, 1985. Fr.v. i främre raden sitter Gunhild Wasström, Venny Blomqvist, Astrid Eriksson, Vera Skog, Gärda Westerlund, Ellen Endtbacka och Adina Stenman. På andra raden flankeras Ann-Mari Häggman t.v. av Bruno Perman, t.h. av Karin Björke, Elsa Wickström och Anton Falk. Foto Per-Gunnar Johansson.

urverk. Han ser dåligt så han vet inte mycket om instrumenten. Men han är gammal och måste föras, då han ej själv orkar gå så långt. Han är i alla fall klar i knoppen och tröttnar ej på att prata.

Arbetet byggde på en god kontakt till det så centrala meddelarnätverket. Arkivpersonal och sagesmän sammanträffade under sommarens fältarbeten och höll under vinterhalvåret tät kontakt brevledes. Ordsmeddelarna var en nyckel till den verklighet arkivet sökte dokumentera. Frågelistor som behandlade både traditionsvetenskapliga och språkliga ämnen utsändes årligen till medhjälparna i bygderna.

Värderingen av de flitigaste sagesmännen fick också med tiden sina symboliska uttryck: flitiga skribenter kunde tilldelas Folkkultursarkivets diplom och i samband med Svenska litteratursällskapets 100-årsjubileum år 1985 tilldelades några av de

främsta meddelarna Finlands vita ros. ”Det är en fosterländsk gärning att samla in och tillvarata traditioner om vår folkgrupps kultur och språk”, yttrade sällskapets dåvarande ordförande Lars Huldén vid medaljutdelningen.

En försvinnande och föränderlig värld

Tjugo år efter grundandet var Folkkultursarkivet en etablerad inrättning med ambitiöst verksamhetsprogram. År 1962 gjorde Svenska litteratursällskapet ett pådrag i pressen, rubricerat ”Lär känna SLS”. Arbetet vid Folkkultursarkivet karakteriserades så här:

Folkkultur, det är ungefär allt mellan himmel och jord. Folkets liv året runt i arbete och fest, i söcken och helg, folkets seder och bruk och trosliv, mat och dryck och kläder, bohag och bostäder och byggnadsskick, redskap och fordon och båtar, jordbruk, fiske, hantverk, näringar. Folkkulturen har både materiella och andliga aspekter. Vardagens möda bryts av när fantasin, magin och tron kommer till uttryck – i saga och sång och musik, i lek och dans, i föreställningar om det övernaturliga och det gudomliga, allt det som lever kvar i folkminnena och i språket.

”Hela sommaren är vi ute på fältarbeten”, karakteriserade arkivtjänstemännen sin arbetsordning i brev och promemorior. Fältresorna var expeditioner till en försvinnande värld. Att finna den äkta sagesmannen var en utmaning.

Den nya tidens krav och möjligheter beskrevs av arkivarien Bo Lönnqvist i artikeln ”Etnologins uppgifter i dag” publicerad i *Finsk tidskrift* 1967. Här utredde han aktuella frågeställningar och nya metoder ett traditionsarkiv hade att ta ställning till. Landsbygdssamhället efter industrialiseringen behövde undersökas liksom också industri- och stadssamhället. En övergång till generell rikskultur skedde oavbrutet, men också denna förenhetligade kultur var stadd i ständig förändring.

1970-talet kan vid Folkkultursarkivet betecknas som ”expeditionernas tid”. Eggade av etnologernas resultatrika fältarbete kring herrgården Karsby i Tenala började arkivet planera större och vidare fältprojekt. Flera forskare skulle gärna arbeta tillsammans, det skulle märkas i bygderna att Folkkultursarkivet var ute på fältarbete, och man började också i högre grad utnyttja medierna för att informera om arkivets projekt. Expeditionerna var tacksamt stoff för lokalpressen som ibland hängde efter en expedition i veckotal under sommarens nyhetstorka.

Fortfarande fanns räddningsaspekten med i bilden. När arkivarien Ann-Mari Häggman presenterade Kronobyexpeditionens arbete sommaren 1971 i lokalpressen sade hon bl.a.: ”Jag har nog på känn att detta är en räddningsexpedition som kanske är ute i sista minuten. Det finns mycket som håller på att falla i glömska.”

Kontinuitet och nutidsorientering

År 1975 började Folkkultursarkivet tilldelas statsunderstöd. Året innan hade tjänstemännen fått i uppdrag att utarbeta noggrannare instruktioner för arkivet. I den promemoria personalen under Ragna Ahlbäckes ledning sammanställde föreslogs att Traditionsvetenskapliga nämnden skulle delas i tre kommittéer (för etnologi, folkloristik och språk). Man ville på detta sätt möjliggöra en större vetenskaplig specialisering.

I ansökningarna till olika instanser gällde det att kort och slagkraftigt definiera vad som var det centrala i verksamheten. Formuleringarna är därför av intresse i historiskt perspektiv. I statsansökan om nya tjänster 1975 beskrevs insamlingen vid FKA sektorvis såhär:

Folklivsavdelningen handhar uppgifterna att registrera och komplettera arkivets omfattande samlingar gällande materiell kultur, d.v.s. byggnadsskick, näringsliv, matordnig, dräktskick m.m. samt befolkningens seder och bruk. De senaste åren har arbetet koncentrerats på undersökningar av utvalda industri-, bruks-, herrgårds- och yrkesmiljöer.

Folkminnesavdelningen har till uppgift att samla in och registrera finlandssvensk folkdiktning bl.a. sagor, sägner, gåtor, ordstäv samt folktro och folkmusik. Arbetet har speciellt inriktats på musiken, och samtliga levande spelmäns hela repertoar har spelats in på band.

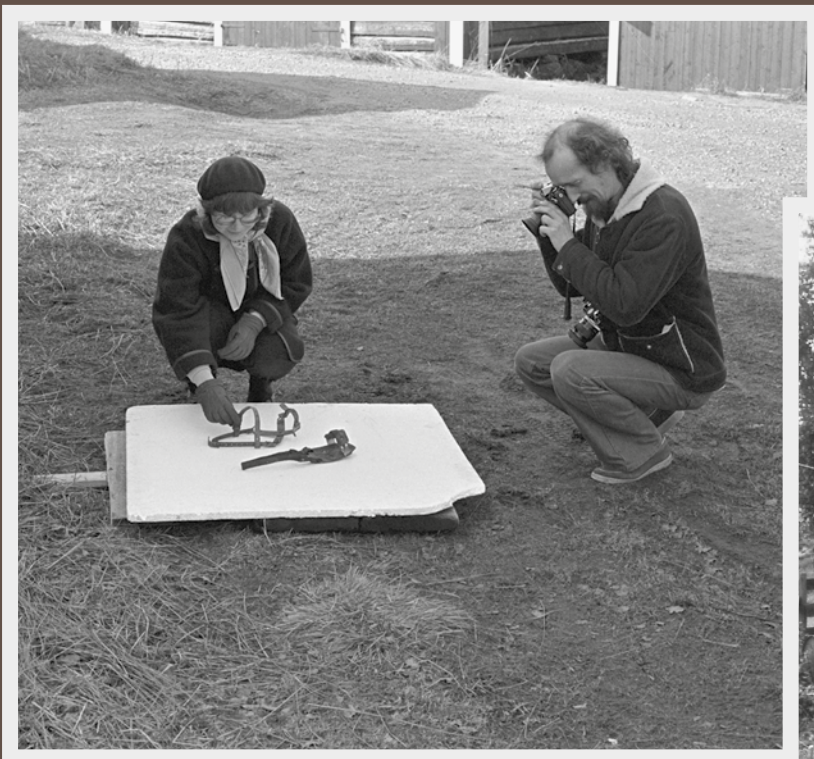
Namnnavdelningens arbetsfält är de svenska ortnamnen och personnamnen i Finland. Vid avdelningen granskas det svenska namnskicket på nya kartblad, och vidare bereds de ärenden gällande nya ortnamn och byten av personnamn i vilka sällskapets språkvetenskapliga kommitté avger utlåtanden till myndigheter.

”Hela sommaren är vi ute på fältarbeten”, karakteriserade arkivtjänstemännen sin arbetsordning i brev och promemorior. Fältresorna var expeditioner till en försvinnande värld. Att finna den äkta sagesmannen var en utmaning.”

När namnavdelningen år 1976 infogades i den nyinrättade *Forskningscentralen för de inhemska språken* inrättades i stället en Språkavdelning inom FKA.

1980-talet kännetecknades av kontinuitet i insamlingsverksamheten, men även av nyorientering med nya tyngdpunktsområden. De maritimetnologiska undersökningarna underlättades av att dispositionsrätten för forskningsbåten ”Rödan” (som tidigare i tolv års tid betjänat namnforskningsavdelningen på fältexpeditioner) överfördes till Folklivsavdelningen. Nu inleddes också den urbanetnologiska verksamheten med full kraft. I Kasköprojektet som inleddes år 1980 satsade man en regelrätt expedition på undersökning av en stad och en gemensam satsning för etnologer och folklorister var Ekenäsexpeditionen åren 1984–1986.

Svenska litteratursällskapets hela organisation har vuxit tiofaldigt sedan Folkkultursarkivets barn- dom. Under de senaste trettio åren har FKA vuxit i personalstyrka och genomgått en mängd föränd-

Högst upp: Gunilla Weckström och Bertil Bonns fotograferar föremål i Åminne, Malax 1983. Foto Ivar Nordlund.

Ovan: Ann-Mari Häggman på inspelningsresa i Norra Vallgrund, Replot, 1970.

T.v.: Anne Bergman och Anna-Maria Åström utrustade för fältarbete i Ekenäs sommaren 1984. Foto Carola Ekrem.

ringar i administrationen. I dag existerar inte längre separata avdelningar för etnologi och folkloristik. Språkavdelningen har omformats till ett eget Språkarkiv och i Vasa finns Österbottens traditionsarkiv och Folkmusikinstitutet, som år 2008 införlivades i SLS-organisationen. Arkiven vid SLS har också genomfört två stora flyttningar, först från lokaliteterna på Fabiansgatan 7 till Sörnäs strandväg 25 (1988), sedan till SLS hus vid Riddaregatan (1998).

Det dagliga arbetet är sig både likt och olik. Valet av undersökningsteman styrs av strömningar och idéer i tiden. Som förut spelar kontakterna till arkiv- och universitetskollegerna i Finland och utlandet en viktig roll när det gäller att lägga upp samlingsstrategier för framtiden.

Liksom för litteratursällskapets traditionsinsamlare genom tiderna är den goda kontakten till fältet det viktigaste. Den gamla målgruppen "allmogen" har ersatts av "allmänheten" i bred och vittomfattande betydelse. Även i dag kan fältarbetet ha karaktären av en expedition till det okända. Kartläggandet av olika åldersgruppers och subkulturers traditionsmönster kräver förberedande studier och lyhörd fältteknik. Frågelistor på webben ger nya informanter och skapar kontakt till yngre svarare. Både tematik och frågor bör dock anpassas till det nya mediet och de nya målgrupperna.

Arkivet har värnat om en kontinuitet i sin frågelistverksamhet. Med jämna mellanrum upptas grundläggande teman såsom olika aspekter av arbetslivet, klädkulturen, mathushållningen, berättandet, livsloppet och festsederna. Samtidigt gäller det att iaktta samtiden och dokumentera innovationer. Så blev t.ex. innovationsfesterna Alla hjärtans dag, Halloween och Baby Shower föremål för fältundersökningar och enkäter genast då de noterats i den finlandssvenska miljön. Årets och livets fester, maskeringsederna, barntraditionerna samt ungdoms- och skolkulturen hör till de ämnen som årligen har uppföljts med nya undersökningar. Arkiveringen av materialet har utvecklats till en teknologisk vetenskap med avancerad terminologi. Arkivarierna radar inte längre in maskinskrivna registerkort i kartotekklådor, utan matar in digitaliserade och ontologiserade texter, ljud och bilder i databaser, med sikte på spridning i vidare, rent av internationella nätverk.

Då Svenska litteratursällskapet och omsider Folkkultursarkivet sände ut sina första fältstipendiat skedde det under övertygelsen att arbetet brådskade. De gamla folktraditionsskatterna ansågs vara ut-

Forskningsbåten "Rödan" i Södra hamnen, Helsingfors, 1983.
Foto: Ivar Nordlund.

döende och målet var att i möjligaste mån kartlägga dem fullständigt. I dag är situationen en annan. Vi har insett att folktraditionen inte tar slut, utan finner nya former och förändringsmönster. I dag är brådskan inte längre någon drivkraft.

I dagens värld är folktraditionen förgänglig på ett nytt sätt. Folkloren lever naturligtvis som tidigare i det traditionella umgänget människor emellan, men också i en svårgripbar virtuell värld av flyktig och temporär karaktär, t.ex. på webben. Också för dagens traditionsinsamlare är dokumentationsberedskapen en utmaning. Men orden "brådska", "fullständighet" och "skatt" har fått nya, ofta odefinierade betydelser. ■

Carola Ekrem är arkivarie vid Folkkultursarkivet vid SLS

LITTERATUR

Ekrem, Carola: "Belysandet av vår allmoges andliga lif". Traditionsinsamlingen inom Svenska litteratursällskapet. Ingår i *Arkiv, minne och glömska. Arkiven vid Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–2010*. (Under utgivning)

FKA 75 ÅR

”Vi är här för att fråga om...”

Fältdarbete under 40 år

Traditionsvetarens verksamhetsfundament är att fråga, vara nyfiken, ta reda på. Det är så man skapar sitt forskningsmaterial, genom att lyssna på människor, höra efter hur de har levt sina liv och hur de upplevt sin omvärld. Vi traditionsvetare kallar detta ”att göra fältdarbete”.

ANNE BERGMAN

juli 2011 kom nyheten om den fruktansvärda massakern på Utøya i Norge. På Utøya! Det var ju där jag som andra årets studerande deltog i ett nordiskt fältdarbete med folktro kring fiske som tema. Jag hade inte på tiotals år desto vidare tänkt på detta mitt första fältdarbete 1972, för 40 år sedan. Men då började bilder målas upp för mig, skolan där vi bodde, vägarna vi färdades längs, människorna vi mötte, de oändliga diskussionerna i 70-talsanda,

Anne Bergman intervjuar den pensionerade sjöbevakaren Axel Mattsson i hans hem den 22 augusti 1995. Foto Janne Rentola.

» Klockan blev sju. Alice hade berättat oavbrutet i fyra timmar. Jag frågade om hon inte blev trött och hungrig. 'Nej, nej', sade hon, och fortsatte berätta."

den lilla romansen med en göteborgare. Att detta oerhörda skulle ske på denna lugna skärgårdsö där jag inledde mitt fältarbete var svårt att förstå.

Jag kände redan 1972 att folkloristik, det var ämnet för mig. Visst var musikvetenskap roligt och fascinerande men folkloristik var nog ett strå vassare. Jag fick anställning på Folkkultursarkivet 1976 och satte genast igång med att samla in material genom intervjuer.

Jag slogs redan från början av det lite märkliga i denna syssla. Att ha rätt att fråga ut folk om allt mellan himmel och jord utan att behöva svänga ut och in på sig själv. Riktigt alltid var det ändå inte så. En gång träffade jag en kvinna som berättade precis hela sitt liv för mig, än gråtande, än skrattande och än sakligt konstaterande. Då tre till fyra timmar hade gått såg hon på mig och sade: "Ja nu har jag berättat så mycket för dig att nu får du nog berätta vem du är". Ja visst, det gick ju bra, men förståeligt nog orkade hon inte höra om mitt liv mera än en resumé på högst fem minuter.

De oförglömliga

Trots att jag suttit och intervjuat folk i närmare 500 timmar har intervjuandet aldrig blivit slentrian för mig. Lyssnandet och forskandet i det sagda är nytt och unikt varje gång. Men visst har somligt fallit i glömska medan vissa människor och intervjusituationer fått en särskild plats i minnet. Till den senare kategorin hör den 96-åriga Anders Villman, som jag träffade 1979 i Purmo, i samband med att Folkkultursarkivet undersökte jordbruksfamiljernas vardag.

Anders var född 1883 och bodde ensam i sitt ljusgula hus. Jag märkte genast då jag kom in till honom att han inte gillade mig. Det stod snart klart för mig att han såg mig som hörande till journalistskrået och journalister tyckte han inte om. Att ta fram bandspelaren var uteslutet. Han skulle ha kört ut mig.

Jag satte mig ner och försökte intervju. Kommunikationen var dock lite haltande för Anders hörde mycket illa. Jag skrek ut mina frågor och fick korta svar.

Det var en hisnande tidsrymd som öppnade sig. Som sjuåring, alltså 1890, hade Anders börjat som dräng på den stora Lassfolkgården i Purmo. Han arbetade som dräng i tolv år, mot 50 mark i året plus ett par skor och en omgång underkläder. "Det var goda tider", sa han. "Det var bra att vara dräng."

"Alla åt vid samma bord, kvinnfolket på ena sidan och karlarna på andra. Det fanns inte tallrikar. Alla åt ur samma stenfat. Ibland gick man på dans och hade roligt. Under lösveckan drack karlarna brännvin. Så sålde vi oss för ett år igen. Det var slavande."

Anders slutade som dräng 1902 och for till Amerika "för jag ville inte vara rysse", det var hans uttryck för den oro han kände under den s.k. förryskningsperioden. I Amerika arbetade han i 21 år, byggde järnväg och jobbade i skogen.

"I Amerika var det också slavande. De kom och frågade om man ville arbeta. Vi var fyra stycken. Vi sade att om ni tar oss alla så kommer vi, inte annars. Så sålde vi oss."

Anders kom tillbaka till Purmo 1923. Först arbetade han i skogen och snart hade han också olika jobb i Jakobstad bl.a. vid cementgjuteriet. Efter sex år, som 46-åring, då han redan varit 39 år i arbetslivet, köpte han en gård, gifte sig och fick många barn. Då började han sitt "vuxenliv" som jordbrukare och familjefar. I 30 år arbetade han som bonde och satt nu som 96-åring i sitt gula hus och kom ihåg gamla tider. Med 69 tjänsteår och 18 pensionsår bakom sig! Jag blev helt yr. De staccatoaktiga, fragmentariska meningarna gav ett svindlande perspektiv på människolivet. Den livshistoriska, biologiska och kosmiska tiden tycktes inte alls kunna samsas hos denna man.

Alice Lindqvist i sitt hem på Houtskär 1995. Blommorna på bordet hade hon drivit upp för det lokala hembygdsmuseet. Foto Anne Bergman.

Alice i Houtskär

Under en intensiv fältarbetsvecka på Houtskär i maj 1994 träffade jag Alice Lindqvist. Min idé var att försöka undersöka berättandet i samtiden och ta reda på vilka slag av historiska händelser som var aktuella för dagens människor. Början av 1990-talet var den tid då folkloristerna fortsättningsvis gärna ville ha en historisk dimension i sin forskning, men då hade man ändå insett att varje berättelse om en händelse i det förgångna också är en nutidsberättelse – den ger, vid sidan av faktauppgifterna, också berättarens egen, samtida syn och tolkning av det skedda.

Jag hade satt mig in i de äldre Houtskärssägnerna, och när jag sedan märkte att de faktiskt var en del av den lokala berättartraditionen, och fick höra dem i levande livet i 1994-års varianter, blev jag helt tagen. Jag måste få ta del av varje människas syn på alla de här märkliga händelserna! Jag måste få allt! Houtskärborna var mycket tillmötesgående och öppnade vänligt sina dörrar för mig. Jag bokade in mig så kalendarer blev fulltecknad, med upp till fem intervjuer per dag. Det blev ytterst knappt med mat och sömn.

Det var då jag träffade Alice Lindqvist på pensionsbostaden Fridhem, där hon bodde i en egen etta. Jag ringde på dörren klockan tre på eftermiddagen den 24 maj 1994, helt oanmäld. Hon öppnade, välklädd och med hemmet i tipp toppskick. ”Kom in, kom in”, sade hon, till mig, en för henne helt okänd människa. Hela köksbordet var fullt med blomsterplantor som hon drivit upp. ”Dem skall jag ge till hembygdsmuseet”, sade hon.

Jag satte mig i soffan och Alice satte sig på en stol. Jag kände genast: ”Det här är kvinnan för mig.” Hon kom från Jungfruskär, där hon bodde på somrarna, men hade ett extra hem på Fridhem för vinterboende. Jag berättade att jag var från Utö, och vår något liknande härstamning gjorde att vi genast fick en underlig känsla av samhörighet.

Jag knäppte på bandspelaren och började fråga utifrån den frågelistan jag hade gjort upp. Men jag behövde inte ställa några frågor. Alice berättade och berättade och berättade. Personliga minnen och incidenter från sitt eget liv, om livet på Jungfruskär, om olyckor, om märkliga, oförklarliga händelser, om sjörån och andra övernaturliga väsen, om nergrävda skatter och säregna händelser i det förflutna. Hon berättade om många egendomliga tilldragelser på Kökar som hon hade hört på Jungfruskär i sin ungdom. Jag fick bl.a. höra om mannen som räddade Kökarborna undan sjörövarna genom att kamouflera sig med en enrisbuske på huvudet då han simmade ut till sjörövarskeppet för att kapa ankarlinan, dvs. samma berättelse som Shakespeare har använt sig av i *Macbeth*.

Alice var en berättare av rang, språkligt briljant och konstnärligt begåvad. Hon hade gott minne och hade reflekterat över allt som hänt. Hennes traditionsberättelser var verkligen inga torra upprepningar av något hon hört utan de blev på samma gång personliga ställningstaganden till livet och omvärlden. Ingenting lämnade henne oberörd. Hon hade tankar om samtid, samhälle och omgivning.

Klockan blev sju. Alice hade berättat oavbrutet i fyra timmar. Jag frågade om hon inte blev trött och hungrig. ”Nej, nej”, sade hon, och fortsatte berätta.

Vid niotiden, då Alice hade talat oupphörligt i sex timmar, tyckte jag att jag måste gå. Jag var själv helt utpumpad och det började nästan svartna för ögonen. Men ännu i dörröppningen berättade Alice om en märklig övernaturlig upplevelse av ufokarakter som hon inte riktigt förstod sig på.

”Mötet med Alice hör till dem som jag vet att jag aldrig kommer att glömma. En genomsympa-

tisk person med en berättarbegåvning och en traditionskunskap, som är varje traditionsforskars dröm”, skrev jag senare på kvällen i min fältdagbok.

Nej, jag kunde inte glömma Alice utan för tillbaka till henne följande år. Då blev jag lika varmt mottagen och fick ytterligare ta del av hennes kunskap och livsvisdom.

Då jag träffade Alice på nytt märkte jag att vårt möte inte alls hade satt samma spår i henne som i mig. Hon kom ihåg mig, men inte mera. Hon tyckte antagligen inte att vårt möte hade varit något speciellt.

När var jag där?

Å andra sidan stöter man också ofta på motsatt situation. Jag har i olika sammanhang träffat människor som jag intervjuat en kort stund 10–20 år tidigare, och som talar med mig som om jag var deras bästa vän, de minns vad jag sagt, vad de bjudit på till kaffet, vad jag frågat och vad de berättat, vem som varit med. Och då jag förtvivlat har försökt komma ihåg vad saken handlat om, vad personerna hette, vem jag talat med och var jag varit, men märkt att allt är som bortblåst, har jag inte haft någon annan råd än att ta fram min skådespelartalang för att klara mig ur situationen.

En försvunnen värld

I det här yrket blir man ofta tydligt medveten om vilken genomgripande samhällsförändring som skett under bara en generation. Som då jag satt och

lyssnade på en man från Sibbo som berättade om tiggare.

”I mitt hem var det så, att man alltid försökte ordna arbete och tillfälligt logi för de tiggare som kom strax före jul och låta dem arbeta över julhelgen. Det betydde att de också fick sitta med vid julbordet och äta julaftonsmat.”

Jag kände hur en annan värld och en annan människosyn spelades upp. Men det är klokast att inte idealisera. Detta var också ett samhälle där det fanns mycket maktmissbruk, där det var tillåtet att göra narr av alla som var annorlunda, där man fick kränka och göra sig lustig över människor med lyten och handikapp.

Spara för framtiden

Människors prat har för mig varit det råämne som gjort att nya infallsvinklar börjat surra i huvudet, om berättarstilar, värderingar, förändringsmönster, kommunikationsprocesser, umgängesvillkor, fältarbetsmetodik.

Då man gör fältarbete har man primärt sin egen forskning och analys av materialet i tankarna. Men böcker, artiklar och materialanalys har för mig alltid känts bara som en station på vägen. Hjärtat är samslingen i arkivet. Det primära är sist och slutligen att få ge denna grundval, med alla dess människoöden, märkvärdigheter och vardagligheter, vidare till följande generation, för dem att utforska och uttolka utifrån sin återigen förändrade verklighet. ■

Anne Bergman är arkivarie vid Folkkultursarkivet vid SLS

Folkloristiskt fältarbete har ändrat karaktär under de senaste 40 åren. Medan utfrågning om hur livet gestaltat sig för enskilda människor var det primära fram till 1990-talet, är i dag alla aspekter av livet föremål för dokumentation. Här spelar Anne Bergman in allt vad guiden Ann-Christine Dahlbom-Mattsson berättar för skolelever från Karis svenska högstadium vid Kastelholms ruiner på Åland den 17 maj 2005. Foto Anne Bergman.

Insamling av

ORTNAMN

under 125 år

Närmare 400 000 namn på holmar, grund och stenar ute i skärgården, torp, åkrar och backar ute på landsbygden och gator, hus och mötesplatser inne i staden ingår i Svenska litteratursällskapets ortnamnssamlingar. Det är ortnamn som samlats in ända sedan slutet av 1800-talet och fram till i dag. Namnen är insamlade ur den levande namntraditionen och finns uppställda i socken- och stadssamlingar från hela Svenskfinland.

PAMELA GUSTAVSSON

Insamling av ortnamn har ingått i Svenska litteratursällskapets verksamhet ända sedan slutet av 1800-talet. År 1899 inrättades ett årligt stipendium för insamling av ortnamn i en socken och drygt 10 år senare utökades insamlingen till två socknar per år. Ortnamnen sågs som historiskt källmaterial och man ville dokumentera namn som höll på att försvinna. Ortnamnen samlades in ur den levande namntraditionen hemma hos namnkunniga ordsbor och sammanställdes i sockensamlingar där namnen listades enligt tillhörighet till byar och gårdar. Man samlade in alla slag av namn: på gårdar och torp och på ägor och naturlokaler så som åkrar, ängar, berg, backar, holmar och grund. Namnen tecknades upp med uttalsformer på den lokala dialekten. Insamlingen gjordes i Österbotten, på Åland, i Åboland och i Nyland. Några av de äldsta samlingarna dokumenterade också de svenska ortnamnen i de förfinska socknarna Vittisbofjärd och Sastmola i Satakunta. Insamlingar gjordes framförallt av studenter eller magistrar från universitetet och av folkskollärare men också av några ungdomsföreningar.

Ortnamnsinsamlingen pågick kontinuerligt och litteratursällskapets ortnamnssamlingar från hela Svenskfinland utökades i jämn ström under 1900-talets början. På 1940-talet fick litteratursällskapet till uppgift att granska ortnamnen på Lantmäteriverkets svenska kartblad vilket ökade behovet av tillförlitliga samlingar från fler socknar. En utredning några år senare visade också

att ortnamnsförrådet upplöstes snabbare än namnen kunde samlas in. Ortnamnsverksamheten vid litteratursällskapet fick 1966 statliga anslag så att en namnavdelning kunde inrättas under Folkkultursarkivet och verksamheten kunde organiseras och insamlingen intensifieras. Namnavdelningen hade två anställda och också möjlighet att engagera 5–6 personer för insamling. Syftet var att göra en heltäckande insamling av de svenska ortnamnen i Finland. Ortnamnsinsamlingarna skulle vara fullständiga i fråga om namnförrådet i de undersökta områdena och innehålla exakta uppgifter om namnens uttal och lokalisering. Till samlingarna från den här tiden hör kartor med noggranna markeringar för alla upptecknade namn.

Den nya avdelningens insamling fick en rivstart, under de första åren samlade man in namn i 9–14 socknar per år. Man rörde sig både på landsbygden och i skärgården. Insamlingen kombinerades med namnforskning, och för namnforskningen i skärgården skaffades båten ”Rödan”, som lätt kunde föra forskningsseminarierna längs den finlandssvenska kusten. Namnavdelningen hade en nära kontakt med både finska och nordiska namnforskare och flera exkursioner inkluderade också dessa.

Ortnamnsexkursion till Hastersboda, Föglö 1969. Per Henrik Solstrand och Kurt Zilliacus samtalar med bybon Lydia Karlsson. Foto Peter Slotte.

Den stora kontinuerliga och heltäckande insamlingen av ortnamn pågick ända in på 1980-talet och resulterade i ett namnarkiv med närmare 400 000 insamlade ortnamn, varav två tredjedelar är ortnamn. Fyra böcker som beskriver det finlandssvenska ortnamnsförrådet sammanställdes och publicerades också som ett resultat av den stora insamlingen: *Skärgårdsnamn* av Kurt Zilliacus 1989, *Namn på åkrar och ängar och hagar* av Gunilla Harling-Kranck 1990, *Terrängnamn* av Ritva Valtavuo-Pfeifer 1998 och *Finlandssvenska bebyggelsenamn* av Lars Huldén 2001.

Samlingarna med ortnamn uppställda enligt socken bevaras i dag vid Språkarkivet och är tillgängliga för namnforskare och vem som helst som är intresserad av ortnamn. Samlingarna är fortfarande också riktgivande för namnskicket på våra kartor och används av Institutet för de inhemska språken som i dag sköter den svenska namnrådgivningen och namngranskningen.

Efter den stora ortnamnsinsamlingen på landsbygden och i skärgården har insamlingen vid litteratursällskapet vänt sig mot städerna. Flera stads-

namnssamlingar finns också från den tidigare insamlingen, men inte från alla städer. Namnskicket är också levande och förändras, en del namn används inte längre och glöms småningom bort, nya platser kommer till och för dessa bildas nya namn. Projektet *Namnen i våra städer* som Språkarkivet inledde 2005 dokumenterar just det levande namnskicket. Inom projektet dokumenteras inofficiella namn i de finlandssvenska städerna. Med inofficiella namn avses, i motsats till de officiella som finns på kartor och i stadsplaner, de namn som används i folkmun i det vardagliga talet. De inofficiella namnen används i stället för eller på sidan av de officiella namnen, de används också för platser som inte har något officiellt namn. Alla slags platser i staden kan ha inofficiella namn, t.ex. stadsdelar, gator, gathörn, byggnader, parker och statyer. Språkarkivets insamling dokumenterar vilka namn som används i de finlandssvenska stadsmiljöerna i början av 2000-talet och vad namnen berättar om den levande namnbildningen i tätorter.

Insamlingen täcker hittills nio städer: Karleby, Nykarleby, Vasa, Jakobstad, Åbo, Mariehamn, Ekenäs, Helsingfors och Borgå. Ett tjugotal personer i olika åldrar från varje stad har intervjuats och fått berätta om vilka namn de använder, i vilket sammanhang och med vem. En lista över inofficiella namn i en stad kan inte bli komplett, olika personer använder olika namn, olika generationer likaså. Men samlingarna ger en överblick över det nuvarande namnförrådet och också en tillbakablick över äldre namn.

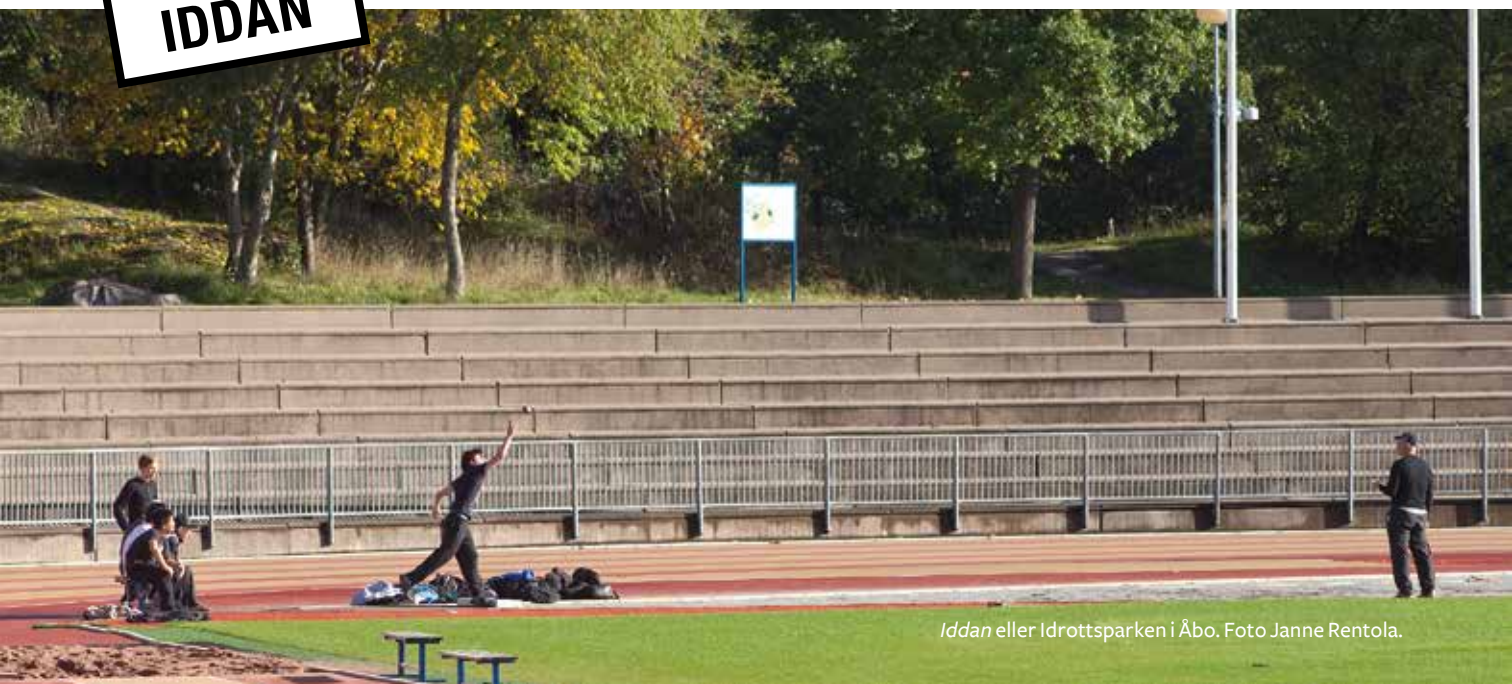
En del av de inofficiella namnen som ingår i Helsingforsinsamlingen kan man bekanta sig med på webbsidan *Vandra i Helsingfors*. På den kan man genom de inofficiella namnen göra en virtuell stadsvandring och läsa om namn som *Korvhuset*, *Alexen*, *Koffparken*, *Fabban*, *Blåbis* och *Arkadiabacken*. De olika platserna finns utmärkta på en karta och för varje namn finns en informationsruta med uppgifter om platsens officiella namn eller adress och platsens finska namn om det inofficiella namnet är bildat till det. Informationen om namnen kompletteras också med fotografier av platserna. Det är även möjligt att kommentera namnen på webbsidan, inofficiella namn har olika varianter, olika användare använder olika namn och har olika åsikter om vilket namn som är ”det rätta”. På webbsidan *Vandra i Helsingfors* presenteras bara ett 70-tal namn, men Helsingforsinsamlingen som presentationen bygger på innehåller drygt 400 namn som har meddelats av 29 personer mellan 25 och 90 år.

Under arbete är också en utvidgad version av webbsidan om stadsnamn. På den nya webbsidan kommer inofficiella namn i flera finlandssvenska städer att presenteras, inledningsvis namn i Borgå, Ekenäs, Åbo och Mariehamn. Se alltså fram emot fortsatta promenader i ortnamnens tecken under hösten 2012! ■

» www.sls.fi/stadsvandringar

Pamela Gustavsson är förste arkivarie vid Språkarkivet vid SLS

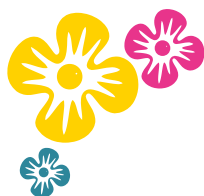
IDDAN

Iddan eller Idrottsparken i Åbo. Foto Janne Rentola.

Födelsedagsfirande i Helsingfors 1905

FRÅGELISTA

Fira födelsedag!

Folk Kultursarkivet firar i år sitt 75-årsjubileum och vi har därför valt födelsedagen som tema för vår specialfrågelista. I samband med arkivets 50-årsdag år 1987 sände FKA också ut en frågelista om födelsedagar och jubileer och ett mycket stort svarsmaterial strömmade in. Under 25 år har det hunnit ske en hel del förändringar i födelsedagstraditionerna och det är dags att göra en ny undersökning.

Denna gång ber vi dig beskriva hur **din senaste födelsedag** firades. Du behöver inte ha hyllats lika furstligt som damen på fotografiet för att vara intressant för arkivet. Vi är lika glada över ett svar som beskriver varför du valde att *inte* fira födelsedag! Var och en kan alltså besvara vår korta frågelista (nedan eller på webben): men vi tar naturligtvis också gärna emot längre svar!

Hur firade Du din senaste födelsedag?

- 🌱 Ordnade du kalas? (Berätta om vem som inbjöds, vad som serverades, hur hemmet dekorerades och om hur kalaset förflöpte).
- 🌱 Blev du själv utbjuden eller hyllad på annat sätt hemma eller på arbetsplatsen?
- 🌱 Blev du ihågkommen med kort, telefonsamtal, sms, blommor eller presenter? Gratulerades du på Facebook eller via andra sociala medier? Berätta!
- 🌱 Valde du att "glömma bort" dagen eller var du bortrest? Berätta om varför du inte ville fira!

Glöm inte att uppge namn, adress, ålder och yrke. Svaret kan sändas per post till Carola Ekrem, Folk Kultursarkivet, Riddaregatan 5, 00170 Helsingfors, eller per e-post till carola.ekrem@sls.fi. Frågelistan kan också besvaras som webbenkät på www.sls.fi. Tävlingsstiden går ut **1.12 2012**. Bland alla deltagare utlottas ett antal penningpriser.

Helsingfors

i ord och bild

Ny bok med fotografier och stadsskildringar från sekelskiftet 1900

I år firar Helsingfors 200 år som huvudstad. Folkkultursarkivet och Historiska och litteraturhistoriska arkivet vid SLS uppmärksammar jubileet med en bok som presenterar de fina samlingarna med Helsingforsfotografier för en större publik.

MARIKA ROSENSTRÖM

Bilderna i boken, som planeras utkomma i höst, är i huvudsak från tiden 1890–1910 och är tagna av bl.a. amatörfotograferna Gustaf Sandberg, Karl Konrad Meinander och Frans Nyberg. Med ryms också några professionella fotografer såsom Karl Emil Ståhlberg. Fotografierna kombineras med citat ur samtida skönlitterära Helsingforsskildringar på svenska och på finska (i översättning). I boken ingår också en artikel av Laura Kolbe om Helsingfors vid sekelskiftet 1900.

Tanken är att inte enbart visa Helsingfors ur arkitektonisk synvinkel, utan framför allt att lyfta fram stadens invånare och visa hur stadslivet tedde sig vid sekelskiftet 1900, då allt fler människor flyttade in från landsbygden, staden expanderade och fick en mer internationell storstadsprägel. De flesta fotografierna är tagna i centrum vid Esplanaden, Salutorget, Senatstorget och kvarteren omkring dem. Amatörfotograferna har också fångat stämningarna på uteserveringar och i parker i Brunnsparken, Kajsaniemi och Alphyddan samt på Högholmen, Brändö och Fölisön.

En utmaning har varit att hitta både lämpliga bilder och litterära citat från miljöerna norr om Långa bron. Att arbetarstadsdelarna inte är så välrepresenterade är beklagligt, men kanske inte så överraskande med tanke på att amatörfotograferna, själva representanter för borgerskapet, främst har dokumenterat sin egen närmiljö, d.v.s. de södra stadsdelarna.

I samband med utgivningen av boken planeras också en webbställning med Helsingforsbilder. Där ingår en del oidentifierade platser i staden som vi på SLS arkiv hoppas få hjälp av allmänheten att identifiera. ■

Marika Rosenström är arkivarie vid Folkkultursarkivet vid SLS

Arkivet samlar in Helsingforsbilder

Har du fotografier från Helsingfors som du vill dela med dig av? Folkkultursarkivet tar gärna emot äldre och nyare bilder med Helsingforsmotiv, både exteriörer och interiörer, med eller utan människor. Negativ och pappersfotografier tar vi emot som donation eller lånar in för digitalisering. Digitala bilder ska vara skannade med minst 600 dpi och i tiff- eller jpeg-format. Vi hoppas också på textuppgifter om motiv, personer, plats, årtal och fotograf. Fotografierna införs i vårt digitalarkiv och kan användas av forskare och övriga kunder. Om du vill lämna in Helsingforsfotografier, kontakta Marika Rosenström vid Folkkultursarkivet, per e-post marika.rosenstrom@sls.fi eller tfn 09-618 777.

” Rundt om dem sorlade hela det unga glada Helsingfors. Bourgeoisins döttrar flanerade fram arm i arm, pladdrande och skrattande. Deras ögon glänste bakom florets maskor. Herrarna gingo raka och strama med cylindrar, som skeno i solen. Hela deras yttre sträfvade att uppvisa en prägel af orubblig soliditet. Men det var en öfverflödig maskering, ty i en så liten stad som Helsingfors känner man hvarandras dåliga affärer.

Ture Janson, "Knock me down. En expressionistisk novell",
Knock me down. Helsingfors-noveller, 1914.

Ovan: Norra Esplanaden ca 1900. Foto: Gustaf Sandberg, Folkkultursarkivet. **Nedan:** Esther Stenbäck och Ester Aspelin på Esplanaden 1 maj 1902. Foto: Familjen Bergmans arkiv, Historiska och litteraturhistoriska arkivet.

Mingel och glam

på traditionsmässa

I år har det gått 75 år sedan Svenska litteratursällskapet upprättade ett arkiv med fast anställd personal för planmässig insamling och bearbetning av etnografiskt och dialektologiskt material i svenska Finland. Folkkultursarkivet, och det nuvarande Språkarkivet, firade jubileet med öppet hus och traditionsmässa lördagen den 21 april.

YRSA LINDQVIST

Hundratals personer har genom åren besvarat Folkkultursarkivets och Språkarkivets frågelistor eller på annat sätt bidragit till att samlingarna vuxit till sig. Utan den aktiva allmänhetens insats skulle dokumentationen av traditioner, vardagsliv, fester, ortnamn och dialekter i Svenskfinland vara bra mycket fattigare. När Folkkultursarkivet och Språkarkivet i år firar sina 75 år föll det sig naturligt att bjuda in aktiva meddelare till en traditionsmässa. Evenemanget ägde rum den 21 april i Svenska litteratursällskapets hus i Kronohagen, därav begränsningen till våra nyländska meddelare.

Vad kan en traditionsmässa bjuda på?

Förutom Svenska litteratursällskapets arkiv (Folkkultursarkivet, Språkarkivet, Österbottens traditionsarkiv och Folkmusikinstitutet) som självskrivna utställare, inbjöds också långvariga närstående samarbetspartners såsom Föreningen Brage i Helsingfors, Brages pressarkiv och Ordbok över Finlands svenska folkmål. Tillsammans kunde vi erbjuda information om fotografier, insamlingsverksamheten, folkmusik, dialekter, ortnamn, databaser och frågelistor. Publiken kunde delta i lekfulla spel som handlade om att pricka in ortnamn i rätt kommun på Nyländs karta, fylla in slutet på en ramsa eller testa sina kunskaper om de mest varierande ord, föremål och företeelser i ”det stora folkkulturspelet”. Vid spelbordet uppkom många diskussioner mellan publiken och arkivarierna. Helsingforsyver från tidigt 1900-tal intresserade även publiken som bidrog med att identifiera fotografierna.

En intresserad publik

Förutom fritt mingel bjöds det också på korta föredrag. Arkivarie Carola Ekrem redogjorde för frågelistverksamheten som startade 1954 och sedan dess

har varit en av arkivets hörnspelare. En arkivvagn med metervis av inbundna frågelistsvar och mappar visualiserade hur troget och aktivt allmänheten besvarat de mest skiftande ämnen. Förste arkivarie Pamela Gustavsson presenterade ortnamnsamlingen förr och nu, och vilka metoder man använt sig av i insamlingen. Ortnamn hör till de ämnen som engagerar många människor och det finns också gott om tyst kunskap beträffande namn på platser, dvs. namn som används enbart i muntligt tal och i bästa fall förs vidare från generation till generation. Kännetecknande för traditioner, dit också de inofficiella ortnamnen kan räknas, är att en del försvinner men att nytt också hela tiden kommer till. Slutligen visade arkivarie Marika Rosenström exempel ur etnografiska filmer. Det blev prov på menuett, säljakt och skärgårdsliv. Filmdokumentation gjordes i huvudsak på 1950–1970-talen, även om Folkkultursarkivets tidigaste filmer är från 1930-talet.

Rosenfink

Traditionsmässan avslutades med en konsert med folkmusikgruppen Rosenfink som specialiserat sig på finlandssvensk folkmusik från södra Finland. De skapar sin egen musik utifrån den äldre spelmans- och vistraditionen och har som inspiration också använt sig av det uppteckningsmaterial som finns i Folkkultursarkivets samlingar. Gruppen består av Pauliina Pajala, Juulia Salonen och Jarmo Romppanen. Till några av melodierna uppträdde också Heidi Palmu och Marcus Blomberg med dans. Rosenfinks repertoar är ett exempel på hur arkivmaterial kan bearbetas och leva vidare i nutid.

” Mässan var välbesökt och spontana samtal och diskussioner bidrog till en varm och entusiastisk stämning.”

Arkiv för alla

Målet med jubileumsmässan var att nå ut till allmänheten, att erbjuda våra trogna meddelare ett tillfälle att träffa oss på plats och få information om det aktuella som sker vid arkiven. För många är det ändå det historiska perspektivet som lockar och fascinerar. Människors vardagshistoria har ett stort värde och många av besökarna har själva bidragit till att utöka Folkkultursarkivets och Språkarkivets samlingar. Mässan var välbesökt och spontana samtal och diskussioner bidrog till en varm och entusiastisk stämning.

En motsvarande mässa hölls för två år sedan i Vasa, för bl.a. österbottniska meddelare. Också den mässan var mycket lyckad och den sammanlagda erfarenheten från de båda tillfällena inspirerar till att sträva efter att öppna upp arkiven inte bara på nätet utan också i direktkontakt med allmänheten. ■

Yrsa Lindqvist är förste arkivarie vid Folkkultursarkivet vid SLS

Djur och kultur

Etnobiologi är en relativt ny vetenskaplig disciplin i Europa och studerar den folkliga biologin och de biokulturella domäner som uppstår i samspelet mellan människan och andra organismer. Det var skärgårdsbornas folkliga kunskaper om fisk och fåglar som var i fokus när jag i slutet av 1990-talet för första gången kom till Folkkultursarkivet. Uppteckningar har visat sig vara användbara som källmaterial för en etnolog som intresserar sig för djuren i människans närhet. Skärgårdsbefolkningen är, vid sidan av samerna, kanske den kategori i Norden som längst bevarat lokala kunskaper om naturomgivningen. Det var nödvändiga insikter i ett samhälle där man var helt beroende av fisk, fågel, säl och andra djur för sin försörjning. Dokumentationen i Folkkultursarkivet av detta nu svunna vetande är omfattande.

Uppteckningsmaterialet exponerar det intensiva intresse skärgårdsbefolkningen bara för ett par generationer sedan ägnade sin närmiljö och de arter som levde där. Det berättar om folkliga taxonomier, lokala ekologiska kunskaper och hur de biologiska resurserna utnyttjades på ett optimalt sätt; allt skulle tas till vara. Kännedom om djurens beteenden var livsavgörande i skärgården.

Befolkningen hade exempelvis observerat hur iden under varma sommarkvällar brukade "bada", det vill säga hur fisken sökte sig till grunda vikar i enorma ansamlingar. Erfarna skärgårdsbor kunde då smyga sig på dessa stora stim och med hjälp av en not göra sig avsevärda fångster. Iden har till helt nyligen varit en mångsidig matfisk men håller nu på att mönstras ut ur kosthålllet. Arkivets uppteckningar avslöjar många recept på hur id bäst kan utnyttjas. I samband med bröllop brukade man på Iniö servera finskuren salt id blandad med kokt finhackad potatis, morot och rödbeta som första rätt, och som sås gräddde smaksatt med ättika och socker. Något att ta upp igen?

» *De data som finns i Folkkultursarkivet rörande djur representerar ett slags biologiskt kulturarv som är viktigt att utforska för att kunna förstå äldre tiders förvaltning av landskapet.*

Medan våra kolleger i södra Europa ibland fortfarande kan göra fältarbeten i avlägsna byar när de studerar lokala kunskaper om växter och djur, är vi i norr hänvisade till uppteckningsarkiven. Etnobiologer i Norden, Baltikum och Polen samarbetar i dag i projekt som möjliggörs av det fina källmaterial som arkiven erbjuder. Det har visat sig att vi har fördelen av att ofta kunna ge ett djupare och bredare perspektiv än vad fältstudier i en by medger. De data som finns i Folkkultursarkivet rörande djur representerar ett slags biologiskt kulturarv som är viktigt att utforska för att kunna förstå äldre tiders förvaltning av landskapet. Biologiska, ekologiska och kulturella samband knyts samman.

Under senare år har sällskapsdjurens betydelse i vår samtid blivit allt intressantare. Den senaste tidens diskussioner om hundarnas plats i det offentliga rummet belyser detta på ett tydligt sätt, för att inte tala om det konsumtionsmönster som djurinnehav för med sig. När vi planerade ett forskningsprojekt om detta visade det sig att Folkkultursarkivet redan våren 2010 hade insamlat en mängd data som belyser sällskapsdjurens betydelse i finlandssvenska hushåll. Svaren täcker många aspekter, över 100 personer har besvarat frågelistan och ett rikt fotomaterial har insamlats.

Materialet tillför ny kunskap om ett i stort sett utforskat kunskapsfält, som skapats genom den expansion sällskapsdjuren fått i vår moderna tillvaro. Med tanke på den snabba tillväxt innehav av hundar, katter, sällskapsfåglar och andra djur har i stora delar av världen kan man säga att Folkkultursarkivet genom sin dokumentation befinner sig i forskningens frontlinjer. Det är inte illa. ■

INGVAR SVANBERG

Fil.lic. Ingvar Svanberg, verksam vid Centrum för Rysslandsstudier, Uppsala universitet, forskar just nu om människans husdjur och sällskapsdjur i skilda perspektiv.

Foto: Osva Olsen

Visste du att ...

det finns en hel del arkivmaterial även på SLS:s webbplats?

Under avdelningen ”För skolan” på www.sls.fi hittar både eleven och läraren intressant material som kan användas i klassrummet. Här finns frågesporter, spel och roliga test men också kompletterande material för skolundervisningen. Du kan t.ex. testa dina kunskaper om den finlandssvenska folkulturen via en rolig bildfrågesport som innehåller exempel ur material i Folkkultursarkivets samlingar eller förkovra dig i dialekter och slang via Språkarkivets webbfrågesporter.

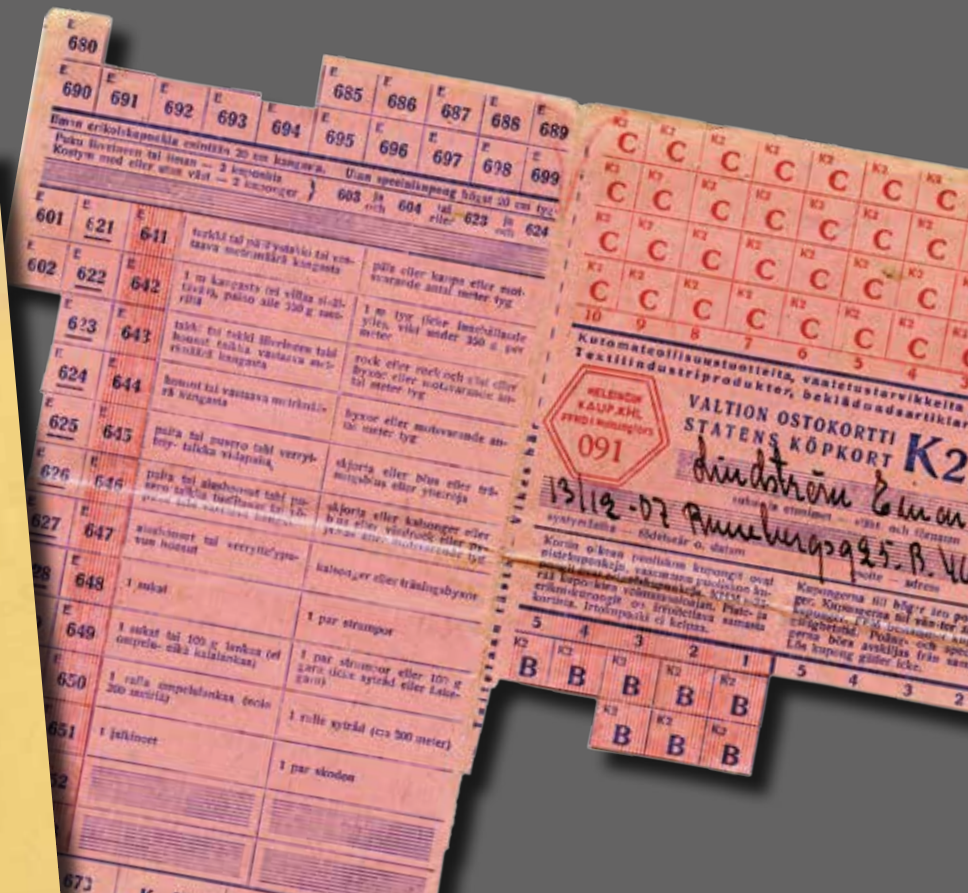
På www.sls.fi/skolan hittar du även information om en av de nyaste satsningarna inom arkivet, arkivpedagogiken. Arkivpedagogik går ut på att genom att själv tänka, göra, röra och se kunna lära sig och dra slutsatser om sådant som hänt i det förflutna. Med hjälp av ett visst tematiskt avgränsat arkivmaterial bestående av verklighetstroga kopior av handlingar och

tillhörande uppgifter får eleverna lära sig ”historia på riktigt”. Medan de arbetar med uppgifterna får eleverna samtidigt reflektera över sin egen verklighet och livet i dag. SLS har hittills utarbetat två arkivpedagogiska materialhelheter, arkivväskan Skolväskan och arkivväskan Vasa Bomull som båda främst riktar sig till högstadielklasserna och historie- eller modersmålsundervisningen. På webbadressen ovan hittar du instruktioner om hur du kan låna arkivväskan till din klass. Där kan du också bekanta dig med väskornas innehåll i digitalt format. Just nu är även en spännande ny arkivpedagogisk helhet under arbete på SLS. Arkivväskan Krigets barn handlar om vinter- och fortsättningskriget och krigsbarnens tillvaro i både Finland och Sverige, och kommer enligt planerna att lanseras i januari 2013. Håll utkik efter den på www.sls.fi/skolan och www.sls.fi.

Under arkivens sida på www.sls.fi kan du också ta del av arkivens material via olika specialwebbsidor. Här kan du gå på virtuella stadsvandringar, lyssna på talspråk eller spelmannsfolk och få veta mera om den finlandssvenska spelmanstraditionen eller ta del av arkivets webbställningar. I fotogalleriet ser du exempel på arkivens digra bildmaterial.

Välkommen att dyka in i arkivens material på webben!

- » www.sls.fi/skolan
- » www.sls.fi/arkiv

395

MÅNADER

Några blickar bakåt – och framåt ...

MAGNUS PETTERSSON

Att begåvas med en egen manuell skrivmaskin i september 1979 var kanske ingen självklarhet. Men det gick vägen utan större åthävor, en dylik maskin anskaffades och samtidigt inleddes min introducering i sällskapets ”innersta väsen”, beaktande alla dimensioner, på alla nivåer, i all sin vidd. Det gällde bokutgivningen, arkivadministrationen, personalärenden, bokföringen, aktiehandeln, pris- och stipendieutdelningen, årsfestarrangemangen, medlemskåren, styrelseadministrationen osv. SLS var då en förhållandevis liten arbetsplats, antalet anställda uppgick hösten 1979 till aderton personer. Tor Eklöf var sällskapets kansli-chef.

Något år senare togs de första datorerna i bruk inom SLS, till en början för enkel textbehandling med sikte på bokproduktion. Från början av 1986 gick sedan sällskapets inklusive Svenska kulturfondens bokföring i sin helhet in i dataåldern. Allt avlöpte väl, även om jag minns mig i början av 1980-talet ha hört påståenden om att ”SLS bokföring är så komplicerad att den aldrig kommer att kunna överföras på data”. Överföringen lyckades ändå, och numera är allt detta historia.

I dag, våren 2012, ser världen annorlunda ut. Svenska litteratursällskapet i Finland hävdar sig väl i den tekniska utvecklingen, det må så gälla inom förmögenhetsförvaltningen, arkiven, förlaget eller forskningen. Stora satsningar görs för att SLS

ska hålla sig väl framme både på hemmaplan och i ett internationellt perspektiv när det gäller tekniska arbetsmetoder och olika datatekniska lösningar och tillämpningar. Och för att uppnå allt detta krävs givetvis noggrann planering, välargumenterade och allmänt omfattade visioner och mål samt icke minst en tryggad ekonomisk bas.

Sällskapet står väl rustat inför framtiden. Organisationen är inne i en omfattande förändringsprocess. Den strategi som utarbetades inom sällskapet för perioden 2011–2015 ger en god bas för det fortsatta arbetet. Från min utsiktspunkt har de senaste åren därför varit av särdeles stort intresse. Sällskapet har haft förmånen att uppleva en betydande expansion, såväl ekonomiskt som verksamhetsmässigt. De organisatoriska förändringarna har varit omfattande när det gäller planering, delegering, definiering av ansvar och roller samt förtydligande av ledningsstrukturerna såväl beträffande förtroendeorganen som bland de anställda.

Förändring är i sig inget självändamål. Men för sällskapets del blev tiden mogen att för några år sedan ta steget mot en modern och inflytelserik kulturinstitution med definierat uppdrag, med klara ledar- och styrningsfunktioner och med en personal på över 100 anställda. SLS var inte längre en liten arbetsplats där inofficiella strukturer och otydliga ansvarsbeskrivningar gällde. Kompetensnivån hos personalen är hög, och då det samtidigt har skett en förnyelse på flera ledande poster i organisationen är förväntningarna inför framtiden högt ställda.

Det är särskilt två utvecklingsprojekt, två ”processer”, jag gärna vill lyfta fram som särskilt viktiga och angelägna under mina år. Dessa är etableringen av sällskapets hus vid Riddaregatan 5 i Helsingfors (1998) under ledning av dåvarande vd:n Henry Wiklund samt utarbetandet av en ny organisationsmodell för sällskapet inklusive skapande av arbetsordningar för förtroendeorganen (2010) under ledning av nuvarande vd:n Dag Wallgren. Sällskapets hus har stärkt sällskapets profilering och närvaro i stadsbilden och i samhället i stort, den nya organisationsmodellen och arbetsordningarna har på ett lika avgörande sätt skapat den fasta grund som det fortsatta arbetet ska basera sig på.

Samtidigt har alla de traditionella värden, bl.a. fullföljandet av donatorernas vilja och förverkligandet av sällskapets syfte så som det senast formulerats i strategin 2011–2015, haft en framträdande roll i all planering. Detta hör till den kulturbärande institutionens yttersta ansvar.

Under 395 månader, dvs. i 32 år och 11 månader, har jag haft förmånen att få tjäna sällskapet. Det har varit en tid av utveckling, på det inre planet likväl som på det organisatoriska, en tid av värdefulla kontakter och goda relationer. Sällskapet har stärkt sin position i samhället, dels som förmedlare av det svenska kulturarvet i Finland, dels som en betydande ekonomisk kraft för att säkerställa den svenska kulturens fortbestånd i vårt land. SLS har i dag de resurser det behöver för att möta framtiden.

Må det vara tillåtet att här till sist komma med några lästips (se ruta). Jag kan rekommendera några av sällskapets publikationer från senare år. Dessa belyser SLS som organisation i går och i dag med utgångspunkt i ett inifrånperspektiv, men också med tanke på intresset och förväntningarna hos sällskapets medlemmar och andra målgrupper. ■

Magnus Pettersson var sällskapets kanslichef t.o.m. 30.4.2012. Han avgår med pension sommaren 2012.

Kanslichefen Magnus Pettersson överrumplas av fotografen i sitt arbetsrum vid Riddaregatan 5 i Helsingfors våren 2005. Alltsedan invigningen 1998 har huset vid Riddaregatan bidragit till att stärka sällskapets profil och närvaro i huvudstaden. Synliga etableringar i Vasa och Åbo har även på dessa orter stärkt medvetenheten om SLS. Foto Mikael Korhonen.

Lästips om SLS i går och i dag:

Patrick Bruun, *Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1985. Perspektiv på jubileumsutställningen* (1985)

Torsten Steinby, Olof Mustelin & Magnus Pettersson, *Forskning och Vitterhet. Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1985. Del 1–3* (1985–1989)

Bo Finne, *Donatorernas bok. Människorna bakom fonderna i Svenska litteratursällskapet i Finland* (2010)

Satu Itkonen & Kaija Kaitavuori (red.), *Våra nationella kulturorganisationer* (2007)

Pia Forssell, *Författaren, förläggarna och forskarna. J. L. Runeberg och utgivningshistorien i Finland och Sverige* (2009)

Anna Perälä, *Vackert, vittert, lärt. Jarl Pousars boksamling* (2010)

Ögonblick och evighet. *Kulturskatter i Svenska litteratursällskapets arkiv och bibliotek* (2010)

Källan. *Svenska litteratursällskapet informerar* (1994–)

Verksamheten 2009, 2010, 2011. Tryckta årsredovisningar

www.sls.fi

Forskningsstöd, seminarier och samarbete

Tre årtionden i litteraturvetenskapliga nämnden

Roger Holmström har en god inblick i litteraturvetenskapliga nämndens verksamhet vid SLS från nästan tre årtionden. I höstas avslutade han sitt uppdrag i nämnden med att arrangera ett välbesökt seminarium om den finlandssvenska klassikerutgivningens framtid. Att finna nya vägar för klassikerlansering och att bredda verksamheten ser han som viktiga framtida uppgifter för litteraturvetenskapliga nämnden.

CHRISTER KUVAJA

Akademilektorn i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi Roger Holmström har varit medlem i litteraturvetenskapliga nämnden ända sedan den grundades 1983. Seminariet om finlandssvensk klassikerutgivning hölls i hans regi den 11 november 2011 i SLS hus i Helsingfors.

Roger Holmström definierar en klassiker som ett litterärt verk som över tid visar sin konstnärliga hållfasthet och sin förmåga att engagera läsaren.

– En finlandssvensk klassiker är naturligtvis något annat än en klassiker inom världslitteraturen, men många finlandssvenska klassiker läses än i dag, och inte enbart av akademiker och litteraturvetare, utan även av gemene man, poängterar Holmström.

Den så kallade Nya Klassikerserien som gavs ut 1991–1998 och omfattade totalt tjugo titlar var mycket efterfrågad och vissa nummer sålde snabbt slut.

Seminariet ordnades för att ge olika intressegrupper på det litterära fältet möjligheter att diskutera behovet av klassiker och frågan om klassikerutgivningens framtid.

– Det var viktigt att även representanter för bland annat bibliotek, förlag och skola var inbjudna som föredragshållare och åhörare vid seminariet, säger Holmström.

Han betraktar seminariet som ett livgivande inlägg i en viktig kulturpolitisk fråga. Alla på seminariet var eniga om att klassikerna behövs och att de borde komma ut i nyutgåvor eller åtminstone vara tillgängliga elektroniskt.

– Det gäller nu att rent konkret finna olika vägar för fortsatt klassikerlansering, fortsätter Holmström. Han tycker att litteraturvetenskapliga nämnden kunde aktivera sig och ta initiativ i frågan.

Forskning och nya samarbetsformer

Litteraturvetenskapliga nämndens verksamhet ser Roger Holmström som mycket givande och betydelsefull.

– Sedan starten har nämndens verksamhet vuxit, framför allt genom olika publikations- och forskningsprojekt, och den har akademiserats genom en mera regelbunden och aktiv seminarieverksamhet, säger han.

Holmström tycker att nämndens viktigaste uppgifter är att initiera och främja utforskningen av finlandssvensk litteratur och att lyfta fram slutförd forskning, bl.a. genom seminarieverksamhet. Nämndens forskarbefattning och forskningsunderstöd utgör enligt Holmström ett betydande resurstillskott i ett läge där humaniora inom universiteten får det allt kärvare ekonomiskt. Nämnden är också en viktig kontaktlänk mellan de svenskspråkiga litteraturämnena vid Helsingfors universitet och Åbo Akademi.

Roger Holmström tycker att samarbetet inom nämnden har förlöpt väl och att det är positivt att en del möten och aktiviteter har ordnats även utanför Helsingfors. Han ser utgivningen av problematiserande antologier som en av milstolparna i nämndens verksamhetshistoria. Bland dessa märks den av Sven Linnér redigerade volymen *Från dagdrivare till feminister* (1986) och uppföljaren *Från kulturväktare till nightdrivers* (1996) som arbetades fram på initiativ av Holmström.

– Speciellt glädjande är det att nämnden har fått medlemmar även från finskspråkiga universitet, säger han och påpekar att dessa medlemmar har medfört en vitalisering av de akademiska kontakterna över språkgränsen.

För att bredda nämndens verksamhet kunde man fundera på att välja in även andra än forskare, anser Holmström. Det skulle dessutom vara viktigt att ordna seminarier av mera allmänkulturellt intresse.

Roger Holmström betonar att det kan vara svårt för många att få tid att engagera sig i förtroendeuppdrag, eftersom universiteten ställer allt högre krav på effektivitet.

– Det gäller att inom universiteten öka förståelsen för och betydelsen av deras så kallade tredje uppgift. Här kunde även SLS agera och trycka på universiteten.

Holmström ser nämndens verksamhet som viktig även i framtiden och betonar att litteraturvetenskapliga nämnden, liksom även de andra nämnderna inom sällskapet, bidrar till att utforma SLS forskningsprofil. ■

Christer Kuvaja är forskningschef vid SLS

» Sedan starten har nämndens verksamhet vuxit, framför allt genom olika publikations- och forskningsprojekt, och den har akademiserats genom en mera regelbunden och aktiv seminarieverksamhet.»

Vid årsskiftet 2012 avgick flera långvariga medlemmar i SLS vetenskapliga nämnder. Förutom **Roger Holmström** vill Svenska litteratursällskapet särskilt tacka professor **Erik Allardt** som sedan 1973 har varit medlem av samhällsvetenskapliga nämnden, och professor **Max Engman**, som varit medlem av historiska nämnden från grundandet 1976.

om i

metal, mörker och maskuliniteter

Om resultaten i min doktorsavhandling i Nordisk folkloristik

Black metal som ämne för en avhandling har gett upphov till många frågande "Black metal, vad är det?" Två typer av protest framträder inom denna extrema musikgenre: krigaren som överdriver samhällets maskulinitetsideal och transvestiten som utmanar både genrens egna maskulinitetsnormer och normerna i det omgivande samhället.

MIKAEL SARELIN

Vid möten med människor som man inte är bekant med sedan tidigare inleder man ofta bekantskapen med frågor, efter att först ha skakat hand med varandra och presenterat sig själva för varandra. Typiska frågor berör hemvist, om man möjligtvis har några gemensamma bekanta och vad den nya bekantskapen sysslar med. I detta skede brukar jag berätta att jag är doktorand, vilket givetvis bäddar för en fortsättningsfråga om avhandlingstema. När jag svarar på följdfrågan brukar jag med intresse iaktta den nya bekantskapen och invänta reaktionen då jag berättar att jag skriver min avhandling om black metal. Reaktionen uteblir sällan. Ofta får jag en frågande min och ett "Black metal, vad är det?", alternativt bemöts jag med ett skratt och ett "kan man verkligen forska i black metal?". Men den vanligaste reaktionen brukar nog ändå bli ett "oj då, vad spännande!". Och visst har det varit en spännande process. En process som nu småningom närmar sig sitt slut eftersom min avhandling *Krigaren och transvestiten. Gestaltningar av mörker och maskuliniteter i finländsk black metal* i skrivande stund är inlämnad för förhandsgranskning.

Från svart blues till svart metal

När diskussionen med den nya bekantskapen fortsätter brukar det mest vara jag som får besvara frå-

gor, frågor kring black metal. Frågor om vad exakt black metal är, vad inom black metal jag forskar i, hur jag gör det och framför allt varför. Jag ska nu besvara dessa frågor genom en introduktion i black metal, genom att presentera mina syften och redogöra för mina resultat. Varför jag har valt att forska i black metal däremot torde te sig mer eller mindre klart. Av intresse för det för mig nya och främmande, för att lära mig att förstå en musikgenre, en s.k. scen, som jag sedan tidigare inte har haft kunskap om. Och med tanke på att det oftast är jag som får besvara frågor då jag träffar nya människor så verkar det ju inte som om jag är den enda som tycker att black metal är intressant.

Black metal är en subgenre av genren *extreme metal* som i sin tur är en subgenre av genren *metal*. För att det hela inte ska bli för enkelt, innehåller också black metal en mängd subgenrer men dem går jag inte in på här. Black metal är en produkt av en radikaliseringsprocess med ursprung i heavy metal som uppstod under tidigt 1970-tal genom pionjärer som Black Sabbath, Led Zeppelin och Judas Priest. Heavy metal kan härledas från den svarta befolkningens blues från 1800-talets USA. Bluesen gav upphov till rock and roll ur vilken rock, hard rock och slutligen heavy metal växte fram. Under 1980-talet utvecklades ur heavy metal de till extreme metal hörande

” Genom att attackera kristendomen ifrågasätter medlemmarna av black metal-scenen i själva verket det västerländska samhället.”

genrerna speed metal, thrash metal och death metal ur varandra, den ena mera extrem än den andra. Slutprodukten av denna radikaliseringsprocess blev black metal, som uppstod under tidigt 1990-tal och snabbt fick starkt fotfäste i Norge. I Norge blev black metal förstasidesstoff genom bland annat ett antal anlagda kyrkbränder, ett självmord, två mord och olaga hot. I black metals och Satans namn brände medlemmarna av black metal-scenen ner kyrkor och skändade begravningsplatser. En av scenmedlemmarna mördade en homosexuell man och en av scenens grundar medlemmar föll offer för scenens inre rivalitet. Han knivhöggs 24 gånger av en annan scenmedlem.

Black metal-scenen blev även utanför Norge känd för vad scenmedlemmarna beskrev som ett krig mot kristendomen.

Utöver den musikaliska dimensionen består nämligen black metal av en satanistisk och individbetonande ideologi som bejakar våld och ett förtryck av vad som uppfattas som de svaga massorna. Ideologin har sin grund i ett antikristligt tänkande som i sin tur bottnar i samhällsprotest. Liksom i punken, som på 1970-talet protesterade mot samhället och dess normer, är samhällsprotesten ett viktigt element också inom black metal, och här konkretiseras den som en protest mot kristendomen. Genom att attackera

kristendomen ifrågasätter medlemmarna av black metal-scenen i själva verket det västerländska samhället. Att det är kristendomen som får utgöra målet för black metals samhällsprotest ter sig naturligt i ljuset av att metal-musiken alltid har flirtat med djävulen. Där som den övergripande metal-scenen ger ett relativt oskyldigt om än fascinerat lillfinger åt djävulen ger black metal gladeligen hela handen och själen därtill åt Hin Onde.

Det är svårt att beskriva musik med ord, men jag ska göra ett försök. Black metal-musiken ger ett intryck av snabbhet. Trumtempot är snabbt och elgitarrernas repetitiva, malande riff är av central betydelse i ljudbilden. Sången är i regel skrikig och gäll. Mellanregister och diskant betonas ofta och inte sällan är ljudbilden oslipad samtidigt som musiken med vett och vilja är producerad så att den låter rå och primitiv. Detta gäller framför allt för undergroundversionen av black metal, vilken jag har intresserat mig för, eftersom den utgör ett viktigt inslag inom finländsk black metal, som jag har avgränsat min forskning till. Utöver underground black metal, även kallad primitiv black metal, finns också bland annat så kallad symfonisk black metal som är noggrant producerad med en slipad och ren ljudbild.

Syften

Till en början var jag inte riktigt på det klara med exakt vad jag ville forska i inom black metal. Men efter att ha gjort deltagande observation på en del black metal-spelningar och efter att ha genomfört intervjuer med vad jag kallar för kärnmedlemmar av black metal-scenen (kärnmedlemmar är scenmedlemmar som på ett eller annat vis är aktiva inom scenen genom att exempelvis spela i band, sälja skivor eller ordna spelningar) intresserade jag mig för mörkrets betydelse inom black metal och för gestaltningar av maskuliniteter inom den finländska black metal-scenen.

Mörker

Den relativt diffusa och spretiga ideologiska dimensionen inom black metal uttrycks genom vad som kan sammanfattas som mörker. Eftersom mörkrets betydelse inom black metal är väldigt central och eftersom mörkret formar hela scenen inklusive musik, låttexter, klädstil och artisternas estradbeteende, kände jag mig tvungen att undersöka mörkret för att på ett korrekt vis kunna utforska den finländska black metal-scenens gestaltningar av maskuliniteter. Mörkret tillsammans med musiken konstruerar black metal. Enligt mina informanter behövs både musik och ideologi för att bilda helheten black

” Krigaren representerar den normativa maskuliniteten inom black metal, det är han som förkroppsligar black metals krig mot kristendomen.”

metal. Det är alltså inte nog med musik å den ena sidan eller ideologi å den andra, utan endast en kombination av dessa är autentisk eller sann black metal, som det heter inom scenen.

Krigaren och transvestiten

Genom att analysera mitt material med hjälp av Judith Butlers performativitetsteori och Raewyn Connells teorier som behandlar patriarkat, hegemonisk maskulinitet och protestmaskulinitet har jag kommit fram till att det finns två frekvent återkommande maskuliniteter inom den finländska black metal-scenen. Dessa gestaltningar har jag valt att kalla för krigaren och transvestiten.

” Transvestiten iscensätter en regelrätt dragshow där han driver med heteronormativa regler om manligt och kvinnligt.”

Från vänster: Mörker – den svarta ideologin som förhärskar inom black metal tar sig ofta i uttryck genom det antikristliga. Krigaren – gitarristen och basisten i finländska Baptism på scen. Transvestiten – såpbubblorna regnar ner över Wrath, korsettklädd sångare i det finländska black metal-bandet Enochian Crescent. Foto Mikael Sarelin.

Krigaren representerar den normativa maskuliniteten inom black metal, det är han som förkroppsligar black metals krig mot kristendomen. Krigaren uttrycker alltså den hegemoniska maskuliniteten inom black metal, en maskulinitet som ur det omgivande samhällets synvinkel lätt ter sig som överdriven och aggressiv. Connell kallar maskuliniteter som överdriver samhällets hegemoniska maskulinitetsideal för protestmaskulina och anser att de består av handlingar genom vilka man vill känna makt och möjlighet att påverka sin egen situation. Krigaren dricker blod, klär sig i svart läder och militärkängor och förser sig med nitar, spikarmband och patronbälten. Hans vapen är elgitarren och han målar sig i en krigsmask som inom black metal kallas för corpse paint. Corpse paint är en slags ansiktsmålning genom vilken black metal-artisterna vill efterlikna demoner, gengångare eller andra mörkrets väsen. I enlighet med Connells protestmaskulinitetsteori väljer krigaren att gestalta en aggressiv, krigisk och farlig maskulinitet i avsikt att uppnå en känsla av makt och kontroll i ett samhälle där han i själva verket är relativt maktlös.

Transvestiten ifrågasätter normer. De ifrågasatta normerna finns både inom det omgivande samhället och inom black metal-scenen. Transvestiten ifrågasätter normerna genom att bryta mot tabun

kring bland annat incest, pedofili och homosexualitet. Transvestiten strävar efter att chockera det omgivande samhället och häda mot dess kristna värden samtidigt som han vill utmana genusnormerna inom black metal-scenen och därigenom undvika att scenen stagnerar och upphör att vara extrem. Transvestiten klär sig i latex, platåskor och korsett och målar sig med läppstift och nagellack. I stället för blod låter han såpbubblor regna ner över sig. Transvestiten iscensätter en regelrätt dragshow där han driver med heteronormativa regler om manligt och kvinnligt.

Sammanfattningsvis kan konstateras att krigaren representerar det heteronormativa och den maskulina hegemonin inom den finländska black metal-scenen, en machoman som sammansvetsar scenmedlemmarna i en gemensam kamp mot kristendomen. Transvestiten i sin tur ifrågasätter allt vad normativitet och hegemoni heter, inte minst genom att tänja på sexuella gränser och tabun. ■

Mikael Sarelin är doktorand inom ämnet nordisk folkloristik vid Åbo Akademi och fungerar som forskare inom Traditionsvetenskapliga nämnden vid SLS. Han har nyligen lämnat in sin avhandling för förhandsgranskning.

Wiborg på Riddaregatan

– eller viborgsrelaterat material på HLA

Mången känner säkert inte till att Historiska och litteraturhistoriska arkivet (HLA) innehåller en hel del material om Viborg och om personer med viborgssvensk anknytning. Materialet utgör en guldgruva för forskare och andra som är intresserade av Viborg.

PETER RAGNALDSSON

Viborg var under en lång tid den viktigaste staden i Sveriges östligaste del Karelen. Efter 1710 var staden residensstad i Viborgska guvernementet i Ryssland och införlivades i slutet av december 1811 med storfurstendömet Finland, som sedan 1809 varit en del av Ryssland. Staden kom att vara en del av Finland till Moskvafreden 1940 då den blev rysk, med en kort finländsk period mellan 1941 och 1944. Viborg var särskilt under 1800-talet känd som en kosmopolitisk stad med fyra språk: svenska, finska, tyska och ryska. Då staden 1811 förenades med Finland var tyska det viktigaste handels-, skol- och förvaltningspråket. Efter det tog svenskan gradvis över denna ställning för att i början av 1900-talet ersättas av finskan. Svenska var dock stadens viktigaste minoritetsspråk fram till vinterkriget, med egna skolor och föreningar, en församling och tidningen *Wiborgs nyheter*. Under vinterkriget blev invånarna evakuerade till olika orter i landet och efter kriget kom större delen av de svenskspråkiga viborgarna att bosätta sig i städer i södra Finland. I denna forskingring har deras föreningsverksamhet fortsatt främst med Helsingfors som bas. *Wiborgs nyheter* utkommer fortfarande med ett nummer per år. Tidningen består främst av artiklar om staden innan kriget men innehåller också korta notiser om aktuella händelser.

Under senare år har HLA tagit emot en stor mängd brev, dokument och fotografier som anknyter till Viborg och viborgssvenskarna. Den största helheten utgörs av föreningen Tyrgilsmuseets arkiv som överfördes till HLA åren 2007 och 2012. Under 2011 mottog HLA även kommerserådet Per Erik Flo-

mans arkiv och affärsmannen Victor Hovings arkiv. Redan tidigare hade HLA fått ta emot Östsvenska kvinnoförbundets arkiv.

Vad är det då för material som finns i de här arkiven?

Tyrgilsmuseets arkiv

För den som letar efter något om livet i Viborg med svenska förtecken finns det mycket omfattande samlingar i Tyrgilsmuseets arkiv. Tyrgilsmuseet r.f. är en förening som grundades 1972 i syfte att upprätthålla ett museum för minnen från Viborg. Materialet förvarades till en början i Svenska Klubbens utrymnen i Helsingfors och från 1986 på Södra Karelens museum i Villmanstrand samt i Wiborgs Arkivförening r.f.s utrymnen på Karjalatalo i Helsingfors.

Tyrgilsmuseets arkiv omfattar både föreningens arkiv, som innehåller dess handlingar, räkenskaper m.m., och själva samlingarna: böcker, fotografier, dokument av vitt skilda slag, korrespondens, trycksaker, teckningar, visitkort, inbjudningar samt kondoleanser m.m. Arkivet innehåller även ett omfattande historiskt kartmaterial samt ett antal böcker som förvaras på SLS bibliotek. Materialet ger en bra bild av Viborg fram till 1939, av en nu för alltid svunnen värld.

Bland handlingar rörande enskilda personer hittar vi diverse intyg såsom *Tillstånd för att få cykla på landsbygden under en månad (Polisinrättningen i Wiborg) 1915*. Tillstånd behövdes för att det rådde krigstid och att denna landsbygd låg mycket nära rikshuvudstaden S:t Petersburg. Bland handlingar från 1918 finns ett par läkarintyg som intygar att herr Lenart Broman är sängliggande och inte kan tjänstgöra

Ovan t.v: hörnet av Slottsgatan och Torggatan i Viborg 1929. Spårvagnen har vält och nyfikna trängs runt spektaklet. (Per Erik Flomans arkiv)

Ovan t.h: tillstånd för Irma Mielck att med registrerad cykel färdas i hela Viborgs län under krigstid. Guvernörskansliet i Viborgs län 1915. (Tyrgilmuseets arkiv)

Till vänster: den gamla järnvägsstationen i Wiborg, ritad av C. A. Edelfelt och uppförd 1869, revs och ersattes 1913 av en stationsbyggnad ritad av Eliel Saarinen och Herman Gezelius. Denna sprängdes av ryssarna vid Viborgs återerövring 1941. (Tyrgilmuseets arkiv)

Nedan: vy mot slottet och fästningen, fotografi taget ca 1865. På bilden ser man ännu delar av den gamla stadsmuren. Foto Seifert (Tyrgilmuseets arkiv)

i röda gardet och en *Frisedel från värnplikt, Tjänstgör vid svenska konsulatet (Punasenkaartin Wiipurin Sotilas Piiriesikunta) april 1918*. Hur livet kunde te sig för alla de viborgare som förlorade sina hem vid vinterkrigets utbrott och fick lämna det mesta av tillhörigheterna bakom sig framgår ur paret Göta och Sten Ekholms handlingar som omfattar bl.a. en diger korrespondens från evakueringstiden.

Om skollivet i Viborg finns det intressant material. Här finns bl.a. skolbetyg från de olika svenska skolor som verkat i Viborg, liksom mängder med identifierade skolfotografier. Därtill bör ännu nämnas alla ”program”, dvs. årsmatriklar över Svenska Klassiska Lyceum i Viborg sedan 1849 med några luckor ända till 1939. Ur dessa framgår det vilka elever som var inskrivna under olika år och på vilken klass. Likaså finns det en hel del material om föreningslivet, t.ex. en fin fotoserie föreställande en skridskotävling ordnad av *Wiborgs Skridskoklubb* kring sekelskiftet 1900.

Som kuriosita kan det nämnas en *Wiborsk-Svensk ordbok. Samlad och utgiven de okunniga till upplysning och Wiborgare till förnöjelse*. Det är fråga om en trycksak på fyra sidor med särskilda viborgska ord som användes av svenska viborgare.

Per Erik Flomans arkiv

Av andra arkiv med anknytning till Viborg kan särskilt nämnas Per Erik Flomans (1920–2011) arkiv. Viborg var hans födelse- och skolstad innan studierna förde honom till i Helsingfors strax innan vinterkriget. Floman arbetade inom näringslivet hela sin yrkesverksamma tid och tilldelades kommerseråds titel 1979. Han var mycket aktiv i allting som rörde Karelen i allmänhet och Viborg i synnerhet. Han samlade material om staden och gjorde otaliga resor till sin födelsestad från 1950-talet fram till sina sista år. Musiklivet var också en viktig del av hans liv, han hade studerat violinspel vid Wiborgs Musikinstitut 1929–1936 och var senare en aktiv körsångare.

I Per Erik Flomans arkiv hittar vi bland det Viborgsrelaterade materialet bl.a. artiklar som han skrev för *Wiborgs nyheter* och tidningen *Karjala*. Dessutom finns det material om resor till Viborg som Floman antingen arrangerade eller var medarrangör för. Arkivet innehåller också kartor och kopior av historiska kartor av Viborg med omgivningar, fotografier tagna i Viborg från 1920-talet till modern tid samt ett antal böcker och övriga trycksaker.

Arkivet för Östsvenska kvinnoförbundet

Östsvenska kvinnoförbundet r.f. grundades i Viborg i början av 1920-talet med uppgift att förena svenska kvinnor i Viborg med omnejd. Det grundades även vissa specialföreningar som underföreningar till kvinnoförbundet men de flesta har i dag upphört med verksamheten. Efter evakueringen fortsatte kvinnoförbundet sin verksamhet med bas i Helsingfors. Arkivet består i huvudsak av handlingar som relaterar till föreningsverksamheten, såsom diaries, förteckningar, protokoll osv. Därtill finns motsvarande material rörande underföreningarna Östsvenska Blomsterfonden, Gamla Wiborgares Vål, Julnissarna i Wiborg, Mjölkdroppen i Wiborg och De Fattigas Vänner.

Bland övriga arkiv som kan vara av intresse för Viborgsintresserade kan följande nämnas:

J. F. Selins arkiv

J. F. Selin (1878–1949), hovrättsnotarie och sedermera hovrättspresident, hörde till de finländska jurister som dömdes till fängelsestraff i Ryssland efter att ha vägrat följa den s.k. likställighetslagen. Lagen som den ryska duman hade antagit, hade inte godkänts av lantdagen och stred därmed mot Finlands grundlag. Flera ledamöter vid Viborgs hovrätt dömdes av en rysk domstol och fick avtjäna sitt straff i fängelset Kresty i S:t Petersburg (se Petra Hakalas artikel i *Källan* 1/2007). Selin satt fängslad 1913–1914 och arkivet består i huvudsak av hans korrespondens med sin hustru i Viborg. Brevet ger en bild av förhållandena både i Viborg och i Kresty under tiden strax innan första världskriget. Även i Tyrgilsmuseets arkiv finns en del material om Kresty och de fängslade hovrättsledamöterna.

Victor Hovings arkiv

Victor Hoving (1877–1970) var till en början bokhandlare i Viborg där han tagit över bokhandeln efter sin far men övergick senare till pappersbranschen. Under första världskriget skapade han sig en stor förmögenhet men förlorade allt efter kriget. Victor Hovings arkiv är det nyaste ”Viborgsförväret” och håller på att förtecknas som bäst. Arkivet omfattar bl.a. korrespondens, dokument, personliga och släktmedlemmars handlingar och fotografier. ■

Peter Ragnvaldsson var t.o.m. 31.5.2012 arkivförtecknare vid Historiska och litteraturhistoriska arkivet vid SLS

Forskningsverksamheten vid SLS har fått en policy

SLS har bedrivit forskningsverksamhet i större utsträckning sedan början av 2000-talet. Ett tjugotal forskare har årligen varit anställda av SLS. För att ge forskningsverksamheten klarare riktlinjer och en bättre förankring har en forskningspolicy gjorts upp. Den godkändes av SLS styrelse i februari 2012.

CHRISTER KUVAJA

Målen för forskningsverksamheten vid SLS är bland annat att stödja och bedriva forskning som berör det svenska i Finland inom humaniora och samhällsvetenskaper, att ge forskare möjlighet att mötas över ämnesgränserna, att stödja forskning genom att ordna seminarier, konferenser och kurser, samt att sprida forskningsresultat i form av både vetenskapliga och populärvetenskapliga publikationer.

SLS stöder forskning genom att finansiera forskningsprojekt samt insamlings-, utgivnings- och översiktsprojekt, genom att bevilja stipendier och genom att upprätthålla verksamheten i SLS vetenskapliga nämnder. De vetenskapliga nämnderna är den historiska, den litteraturvetenskapliga, den samhällsvetenskapliga, den språkvetenskapliga och den traditionsvetenskapliga. I var och en av de fem nämnderna har SLS en anställd forskare som samtidigt är nämndens sekreterare. Stipendier beviljas av de vetenskapliga nämnderna och ur olika fonder enligt beslut av styrelsen.

Ny praxis

Den största förändringen från nuvarande praxis är att SLS inte längre anställer forskare i forskningsprojekt, utan medlen kanaliseras i första hand via universitetet, som blir arbetsgivare för forskarna. SLS tar även i fortsättningen hand om utlysningen och evalueringen av nya projekt och beslutar om vilka projekt som finansieras. Forskningsprojektens uppföljning och rapportering handhas likaså av SLS.

I enlighet med policyn har ett forskningsutskott tillsatts. Dess viktigaste uppgift är att göra upp riktlinjer för utlysning och evaluering av forskningsprojekt, samt att ge förslag till styrelsen om finansieringen av sådana projekt. Forskningsutskottet utser även sakkunniga för insamlings-, utgivnings- och översiktsprojekt och behandlar projektplanerna efter det att utlåtandena inkommit. För de anställda inom denna typ av projekt är sällskapet i första hand arbetsgivare. ■

Christer Kuwaja är forskningschef vid SLS

Forskarna om digitalisering och digitalt material

MIKAEL KORHONEN

Så här svarade en forskare då han blev tillfrågad om hur digitaliseringen och den ökade tillgången på digitalt material har förändrat forskningen. I svaret ingår några av de centrala betydelseerna av digitaliseringen: den påskyndar forskningen, ökar tillgängligheten och skyddar ursprungsmaterial som är i dåligt skick och måste skyddas från slitage.

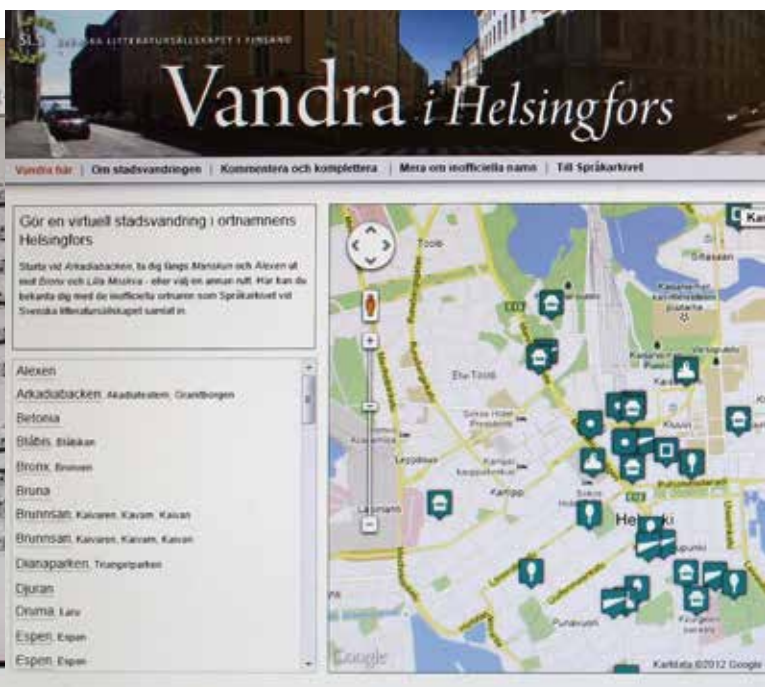
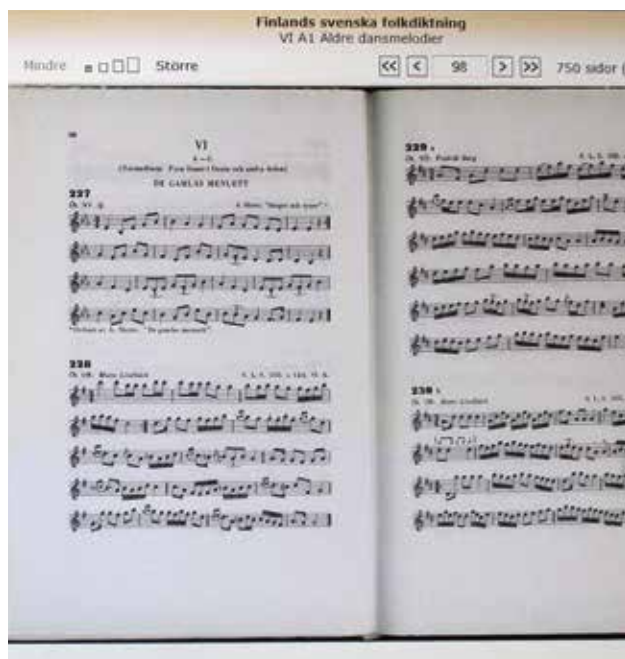
Liknande och också andra intressanta synpunkter samlades in genom ett projekt som Svenska litteratursällskapet arkiv genomförde våren 2011. Avsikten med *Forskarnas röst och digitalt material* var att genom en enkät riktad till forskare undersöka tidigare utförda och pågående digitaliseringsprojekt i minnesorganisationer (arkiv, museer och bibliotek)

”Det digitala materialet är mycket viktigt för forskningsverksamhetens utveckling. Jag tycker absolut att man ska satsa på detta. Digitaliseringen inte bara förbättrar tillgängligheten och påskyndar arbetet och kartläggningen av materialet utan bidrar också till att ’skydda’ gammalt material och gamla handlingar.”

ur den humanistiska forskningens perspektiv. I projektet ingick också en annan enkät som skickades till olika minnesorganisationer för att få svar på hur de ser på digitaliseringen och hur de tar i beaktande forskarnas, användarnas, behov och önskemål om digitalt material. Enkäten riktad till forskarna samlade 121 svar medan det från minnesorganisationerna kom in 54 svar från 49 organisationer.

Projektet fokuserade på två viktiga frågor: är det digitala materialet användbart och tillgängligt, och hur fungerar samarbetet mellan användare och minnesorganisationer? För SLS arkiv och för minnesorganisationer över lag är det här centrala frågor. Målsättningen med digitaliseringen är att materialet kommer till användning för forskning och andra allmänna ändamål. Därför måste forskarnas, användarnas, åsikter om digitalisering tas i beaktande då den planeras: finns det en stor efterfrågan på materialet, är det av betydande värde för forskningen, hur

SLS arkiv har digitaliserat delar av *Finlands svenska folkdiktning*, vilka ger möjlighet att via webbplatsen läsa gamla notskrifter och samtidigt lyssna på låtarna. Stadsvandringar i Helsingfors berättar om informella namn i staden med hjälp av en karta.

mycket utnyttjas det och är det intressant för någon speciell forskargrupp? Bland annat dessa frågor sökte projektet svar på.

Samarbete och tillgänglighet

Ett problem är ju att användarnas och minnesorganisationernas målsättningar kan skilja sig markant från varandra. För att inte tala om att t.ex. uppfattningarna om vad som menas med 'digitalisering' kan vara helt olika. Men man kommer förstås fram till kompromisslösningar genom diskussion.

Varje organisation borde fundera på hur de bäst kunde skapa en bestående kontakt med sitt klientel och verkligen betjäna användarna!

Rapporten visar att forskarna i princip är nöjda med det material som digitaliserats men de vill också gärna delta i besluten om vad som ska digitaliseras. De upplever att deras åsikter inte tas tillräckligt i beaktande. Över hälften av användarna var dock nöjda med de nuvarande responsmöjligheterna – detta trots att enkäten som riktades till minnesorganisationerna avslöjade att mindre än hälften av dessa beaktar responsinformationen i samband med besluten om vad som ska digitaliseras. Men helhetsanalysen visar att användarna trots allt önskar sig ett aktivare samarbete. De har önskningar och idéer om hur man kunde utveckla digitaliseringsverksamheten men lyckas inte göra sig hörda. Många önskade sig en öppen och kontinuerlig dialog. Minnesorganisationerna anses ha tillräcklig kunskap om vad som ska digitaliseras, men kan ändå sakna behövlig distans till materialet, och då kan bl.a. användarsynvinkeln bli lidande. Samarbete är en lösning på problemet.

Sökbarheten kommer att ha avgörande betydelse. Likaså kommer urvalet – vilka material som digitaliseras – att styra forskningen.

Digitaliseringen har påverkat forskningen. Nya söksystem ger möjlighet till genomgång av mycket stora materialmängder vilket påskyndar forskningsprocessen, effektiviserar arbetssättet och ger bättre resultat. Digitaliseringen skapar helt nya forskningsområden och fördjupar tidigare forskning med nytt material. Men valet av vad som digitaliseras och vad som erbjuds forskarna styr också forskningens inriktning: vad och hur det finns tillgängligt. Det här problematiseras på många sätt i användarnas svar.

Projektet *Forskarnas röst och digitalt material* sammanställdes av fil.mag. Outi Hupaniittu och rapporten finns tryckt både på svenska och finska och är också tillgänglig i elektroniskt format på SLS arkivs webbplats.

» www.sls.fi/forskarnasrost

Kundservicen och användargränssnitten fick mycket kritik. Forskarna tycker att de är komplicerade och informationen kan vara splittrad på flera olika system. Bristfällig metadata är ett annat problem. Användningen av det digitaliserade materialet kräver detaljerad och relevant metadata. En central utgångspunkt för bevarandet av kulturarvet är att det görs tillgängligt. En forskare ska t.ex. i princip inte i detalj behöva känna till ett arkivs struktur för att hitta fram till källorna, utan han ska med hjälp av rationella och begripliga söksystem kunna ledas fram till den information han söker. Uppbyggnaden av effektiva gränssnitt mellan användarna och det digitala materialet är grundläggande. En av rapportens centrala budskap är också att minnesorganisationerna inte enbart är förvarare av kulturarvsarkivmaterial, utan att de måste få materialet fram till användarna, göra det lättillgängligare än tidigare.

I projektrapporten för *Forskarnas röst och digitalt material* lyfts några centrala åtgärder för fortsatt arbete fram. Det behövs bl.a. en attitydförändring hos minnesorganisationerna så att t.ex. responsen som kommer in ska kunna användas effektivt och att användarna ska göras delaktiga redan i planeringsskedet. Användargränssnitten bör utvecklas och göras betydligt effektivare och man borde också satsa på öppna gränssnitt i vilka användare, forskare och forskningsprojekt kan bygga egna tillämpningar utifrån existerande material. Öppenhet och information om vad som digitaliseras och vad som redan finns i digitalt format ska finnas tillgängligt på minnesorganisationernas webbsidor. Samarbetet mellan forskarna och minnesorganisationerna borde intensifieras och det behövs ett bestående samarbetsorgan i vilket bägge parter kan delta. Samarbete behövs också mellan nuvarande akademiska enheter och forskningsinstitut som ger undervisning inom arkiv-, biblioteks-, musei- och informationsbranschen. ■

Mikael Korhonen är arkivchef vid SLS

1812 och andra jubileer

ORDFÖRANDENS HÄLSNINGSTAL VID SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS I FINLAND ÅRSHÖGTID DEN 5 FEBRUARI 2012

DEN HÄR TIDEN PÅ ÅRET utmärks av arbete i vintermörket utan större helger mellan trettondag och påsk. För Litteratursällskapet kännetecknades det gångna året av arbete och resultat, men inte så mycket som syns utåt. Det gör i alla fall våra publikationer och jag vill särskilt lyfta fram *Biografiskt Lexikon för Finland*, vars tredje och fjärde del nyligen utkom som resultat av tio års arbete. Lexikonet är en bearbetning och förkortning av den finskspråkiga *Suomen Kansallisbiografia*, som utgavs av Finska Litteratursällskapet. Lexikonet är därmed både ett resultat av och en symbol för det fruktbara samarbetet mellan de båda litteratursällskapen.

Ett annat samarbete har också visat sig vara både resultatrikt och givande. Svenska Akademien deltog in corpore i Sällskapets 125 årsjubileum och ett antal ledamöter uppträdde vid Helsingfors bokmessa senaste höst. Besöket väckte stort intresse och uppskattning.

I historien är jubileer viktiga, men det har inget att göra med siffermagi. Om ett jubileum har betydelse – och det är givetvis den enda orsaken att fira det – är det för att de ger oss ett tillfälle att dryfta om det har någon betydelse. Här har vi ett praktfullt cirkelbevis, det är ju vi som ger betydelsen och dryftar alltså vårt eget kloka val; inte att undra på att de flesta historiska jubileer har en odrägligt självbelåten framtoning. Vi berömmar våra förfäder för att de gjorde som vi tycker att de borde ha gjort. Men det är inte alltid lätt att veta vad man borde ha gjort. Tjeckerna gav inte efter 1618 – och utlöste ett världskrig, det vi kallar det Trettioåriga. År 1938 gav tjeckerna efter – och utlöste ett annat världskrig.

Europeiska Unionen har det inte så lätt i dessa tider, så låt mig bjuda på en selektion av händelser det tolfte året av några sekler. Man talar fult om att rota i historiens soptunnor men vi skall komma ihåg att ifall soporna är tillräckligt gamla kallas det arkeologi; om de är litet färskare historia.

Alltså:

- 312** Kostantin besegrar Maxentius i slaget vid Ponte Molle och blir ensam herre i Västrom – det kan man ju fira, även om det finns många som försökt detsamma, bl.a. Napoleon femton sekel senare.
- ca 612** utfärdades ett dekret att alla judar i Spanien skulle döpas – nej, sådant vill vi inte minnas, dessutom är ju årtalet osäkert.
- 812** Karl den stores kejsartitel erkänns av Bysans, det låter bättre.
- 1012** Krig mellan Kambodja och Sri Vijaya – långt borta, vad angår det oss? Samma år blev S:t Alphege, ärkebiskop av Canterbury martyr genom danskarnas försorg – danskarna har ibland fronderat.
- 1212** Slaget vid Las Navas de Tolosa, kungarna av Aragonien, Kastilien, Navarra och Portugal under Alfonso VIII besegrar muslimerna, se där, nu är den europeiska anden på marsch.
- 1512** Ett komplicerat år, England i krig med Frankrike, vars trupper jagas ut ur Italien – sådant hände för jännan

” Men vi här uppe under polstjärnan skall inte klaga, detta är ett gott år för jubileumsälskarna, vi har åtminstone fyra där vi i Finland spelade en huvudroll eller var med på ett hörn.”

på den tiden, inget att fira. En god nyhet – utom för katalaner och basker förstås – Spanien enas definitivt under Kastiliens ledning.

1612 Inget bra år, den transatlantiska slavhandeln kom upp i 10 000 överskeppade slavar per år och de sista here-tikerna brändes på bål i England. Tobaksodling inleddes i Virginia.

1712 Brännande av häxor upphörde i England – ett sekel senare än av heretiker, ja, engelsmännen har alltid hållit på traditionerna. Fransmännen besegrade Prinz Eugen av Savoyen vid Denain – det kan man unna fransmännen att fira – det hände inte så ofta.

Med litet kreativ fantasi, d.v.s. selektiv glömska och innovativ vinkling finns här många byggstenar till stora europeiska jubelår, ja, jag betvivlar inte att vi kunde fira ett sådant varje år utan att behöva ta till kultur- och designhuvudstäder. Vi kan minnas Ernest Renans eleganta formulering att en av de faktorer som håller samman ett folk – och varför inte en union – är att man glömt mycket tillsammans.

Men vi här uppe under polstjärnan skall inte klaga, detta är ett gott år för jubileumsälskarna, vi har åtminstone fyra där vi i Finland spelade en huvudroll eller var med på ett hörn:

1812 års politik betecknar den politik som den svenske tronföljaren Carl Johan Bernadotte och kejsar Alexander I slog in på 1812. De träffades i Åbo, men annars var Finland inte part annat än som en del av det ryska riket. Politiken gick ut på att Sverige avsåg sig alla revanschplaner mot stöd för att förvärva Norge. För Finland var de goda eller åtminstone tolerabla förbindelserna mellan grannarna av betydelse eftersom det skapade spelrum för utbyggandet av den finländska autonomi.

Napoleons fälttåg mot Ryssland – kommer att firas stort i flera sammanhang, men är egentligen inte en del av vår festkalender. Man kan göra ett tankeexperiment med en annan utgång än den förverkligade som gjorde Ryssland till Europas starkaste makt för ett halvsekel framåt. Vad hade Napoleon gjort med oss om han hade segrat?

Viborgs läns anslutning till Finland. Under 1700-talet hade Viborgska guvernementet bildat ett slags alternativt Finland – alternativt i förhållande till det från Stockholm centralstyrda, i svenska strukturer inordnade Svenska Finland. Viborgska guvernementet var mera autonomt, östligare, men inte nödvändigtvis så enormt mycket ryskare – mycket svenskt fanns kvar och guvernementet var en del av de tyska nätverken och den tyska offentligheten i Ryssland.

Föreningen fick naturligtvis avgörande betydelse för hela Finland, inte minst strategiskt. I sina mörkare stunder dryftade Paasikivi om Finland inte fick en alldeles för bra gräns 1920. Vi skall kanske inte överdriva. Mistrogna stormakter kan oro sig för självständiga småstatsgrannar också över stora avstånd. Det är alltså inte alls säkert, snarast osannolikt att Finland kunnat undvika ett Vinterkrig om landet haft en gräns längs Kymmene älv.

Jämfört med dessa storpolitiska jubileer är *Helsingfors upphöjande till huvudstad* ett mera internt och lokalt jubileum, förvisso dock inte opolitiskt. Utan Alexander I:s reskript 1812 skulle vi inte sitta här idag. Var vi skulle sitta är svårt att veta, kanske i Åbo, men det fanns också andra alternativ, bl. a. Tavastehus, Borgå och Lovisa.

Den historiska traditionens tyngd och praktiska omständigheter fällde i första skedet utslaget till Åbos fördel, men för staden var det illavarslande att kejsarens skrivelse konstaterade att regeringskanseljen ”så länge derom icke annorlunda förordnas, att hafva sitt Säte i Åbo”. Redan år 1812 förordnades annorlunda. Kejsaren beslöt sig, pådriven av kretsen kring G. M. Armfelt, för Helsingfors, som dels låg närmare Petersburg och skyddades av landets starkaste fästning Sveaborg, dels till stor del brunnit under kriget och därför gav möjligheter till en storstilad byggnation i en stil som blivit känd som empire. Det nya Alexandria blev därmed samtidigt en yttre manifestation av det nya läget.

Finländare och särskilt lokalpatrioter i Åbo brukar tala om staden som ”Finlands gamla huvudstad”. Staden var per definition inte huvudstad om man vill reservera termen för

en centralort i ett självständigt eller självstyrt område. Begreppet huvudstad i modern mening uppstod då centralmakten, kung och hov, upphörde att ständigt resa omkring och bo kortare perioder på olika slott – under medeltiden ofta för att konsumera naturskatter som man inte kunde eller som det inte lönade sig att transportera. Stockholm blir en huvudstad i modern mening på 1600-talet då kungen, hovet, kollegierna och riddarhuset slog sig ned där för gott och uppförde byggnader för sina behov.

Det fanns emellertid andra skäl än en något osäker historisk hävd som talade för Åbo som huvudstad i storfurstendömet. Åbo var Finlands överlägset största stad och i många avseenden unik i det svenska riket. Bland rikets största städer var Göteborg framför allt en handels- och sjöfartsstad, medan Karlskrona var en örlogsbas. Stockholm var huvudstad och rikets överlägset största stad, men saknade stift och universitet. Åbo hade vad de andra städerna hade, men därtill stift, universitet, länsstyrelse och hovrätt, en kort tid efter 1809 dessutom storfurstendömet centralförvaltning. Mot detta hade Helsingfors inte mycket att bjuda, stadens två första sekel var fulla av missräkningar.

I kejsarens reskript motiverades flyttningen med det i politiskt och moraliskt hänseende betänkliga i att landet styrdes från en gränssort långt borta från rikshuvudstaden. Detta orsakade dröjsmål och staden kunde i krig avskäras från resten av landet. För Helsingfors talade läget, Sveaborg, hamnen och invånarnas ”medborgerlige tänkesätt”. Härtill kom att ämbetsverkenas närvaro i Åbo höjde levnadskostnaderna och störde det lugn som universitetet behövde – det måste vara första och förvisso sista gången statsmakten oroat sig för professorers arbetsro.

De skäl som gällde läge och försvar var relevanta, men grundmotivet står att finna i uttrycket ”medborgerlige tänkesätt”, som skall utläsas som att åboborna saknade sådana. Stjernvall och Armfelt var rastlösa projektmakare, som beslutsamt och otåligt ville driva utvecklingen i den riktning som de ansåg riktig. Båda ansåg att det som hänt Finland var något gott eller åtminstone något som inte gick att ändra och därför borde vändas till det bästa. Båda såg möjligheter där de av dem föraktade ledamöterna av regeringskanseljen, av Armfelt omväxlande kallade tråhuvuden eller ironiserande ”små alexandrar”, såg bara risker och avvikelser från det beprövade. Politiskt var det fråga om att ta avstånd från Sverige och bryta med de svenska traditioner som var starka i Åbo. På en ny ort skulle man slippa den svenska traditionens tyngd och en ny ämbetsmannas-anda uppstå som svarade mot det nya lägets krav. Det primära var inte språk utan traditioner: I början av 1800-talet var Åbo en övervägande finskspråkig stad och Helsingfors en svenskspråkig.

Armfelt överöste i sin korrespondens de enligt honom svenskt inriktade åboborna med en strid ström av väl for-

mulerade invektiv. Det var inte enbart så att *l'esprit publique* var sämst just i Åbo, utan Armfelt var ur stånd att finna något gott i denna ”imfama håla”, detta ”pestiferade ställe med förgiftad atmosfär” där gatstenarna var usla, borgarna opatriotiska och ämbetsmännen lata.

Beslutet utlöste emellertid en kamp mellan städerna som Topelius träffande jämförde med dragkampen mellan Moskva och Petersburg, å ena sidan Åbo, den gamla etablerade, organiskt framvuxna, men detroniserade huvudstaden med sin starka sociala sammanhållning. Topelius konstaterade 1842 att Åbo ”så ofta framom oss i företagsamhet och industriell drift” också sett till att staden hade ett ordentligt teaterhus, vilket Helsingfors saknade. Mot detta kontrasterades det unga, med maktbud skapade artificiella, nästan atomiserade guldgrävarsamhället och byggarbetsplatsen Helsingfors, med Topelius ord ”mera improviserad, med konst framkallad och utifrån sammanhopad, än egentligen uppkommen av förhållandenas inre krav”.

I geografien talar man om en rang-storlek-regel, som säger att normalfallet är att ett lands huvudstad, alternativt största stad, har en dubbelt större folkmängd än den näststörsta o.s.v. Detta läge uppnådde Helsingfors först kring 1900, alltså först ett knappt sekel efter upphöjelsen till huvudstad. Det kan jämföras med att Petersburg aldrig nådde en sådan position i förhållande till Moskva. Stockholm hade en sådan ställning sedan 1600-talet. Topelius påpekade 1846 att Åbo hade också andra starka sidor:

Åbo är för Finland vad Moskva är för Ryssland, ej blott den forna huvudstaden, men även nationalitetens vagg och stöd-jepunkt – om man NB [nota bene] inrymmer den svenska bildningen, såsom naturaliserad, en för oss nationell betydelse; – därjämte en central punkt för landets religiösa intressen, för dess handel och industri och överhuvud ett samhälle fastare genom sin ålder, sin inre likformighet och sitt nationella lynne.

De administrativa besluten att flytta huvudstaden och universitetet gjorde ännu inte Helsingfors till storfurstendömet obestridliga centrum. Ämbetsverkena och universitetet gav Helsingfors ett befolkningstillskott om knappt två tusen personer. Trots detta och den ökade ekonomiska aktiviteten översteg den mantalsskrivna befolkningen i Helsingfors motsvarande siffra i Åbo första gången först 1841.

Åbos fortsatt starka ställning framgår i flera sammanhang. Åbo var under en stor del av 1800-talet en viktigare sjöfartsstad än Helsingfors. Åbo gick segrande ur dragkamperna med Helsingfors om andelar i Rysk-Finska Hvalfiskeri-Bolaget och den riksomfattande Finlands Sjöassuransförening. De första ångfartygen i trafik längs sydkusten var baserade i Åbo i så hög grad att Topelius 1849 talade om stadens ”gamla företråde att här i landet utgöra

ångans medelpunkt”. Det hörde till sjöfartstraditionerna, men när ångan gick upp på land blev den stadens öde. Den nya snabbt expanderande skogsförädlingsindustrin uppstod långt från Åbo, vars folkmängd växte långsammare än Finlands i genomsnitt. Järnvägsnätet byggdes ut från Helsingfors – i Åbo var man bitter över att staden inte fick ens en diligensförbindelse till järnvägsnätet. Kustbanan över Karis öppnades för trafik först 1899.

På det kulturella planet kunde Åbo hävda sig bättre. Ärkestiftet finns än idag i Åbo. Staden var och är säte för ett stort antal utbildningsanstalter. Då man 1858 samlade in medel för ”1808 års män”, d.v.s. veteranerna från finska kriget, skedde insamlingarna lokalt och privat, men för utdelningen av medlen grundades en nationell kommitté i Åbo.

Några av de första stormannastatyerna av nationell betydelse, såsom över svenska tidens stormän H. G. Porthan och Per Brahe restes likaså i Åbo. Den kanske främsta vittnesbörden om Åbos fortsatta betydelse som åtminstone historisk centralort är att där grundades två konkurrerande privata universitet i början av självständighetstiden. Då hade Helsingfors emellertid redan länge varit inte bara huvudstad, utan också överlägset störst och resursstarkast.

Kampen har efterlämnat sina spår i städernas kollektiva psyke: i Åbo en litet surmulen känsla av att ha blivit åsidosatt och lida under en elit, som tror att kulturvaggas betyder parkeringshus, men också en stark självkänsla. En gång då jag åkte taxi i Åbo förbi den portik som går under namnet Pinellan och ligger ett stenkast från domkyrkan konstaterade chauffören trankilt att ”över den där kajen kom kulturen till Finland”. Punkt och slut, varken mer eller mindre. Han brydde sig inte om fortsättningen som säger att kulturen ett knappt millennium senare lastades på oxvagnar och släpades till ”den där blåsiga udden” som i åbobornas språk betyder Helsingfors. Republikens nuvarande huvudstad präglas i sin tur fortfarande av en litet nymorgnad huvudstadlighet, de infödda helsingforsarna, ”stadin kundit” drunknar i ett hav av inflyttade ”lantsare”, den mindre smickrande benämningen på alla som kommer från andra sidan ”varggränsen”, d.v.s. Ringväg tre. Helsingfors brukade betraktas som en stor småstad, men har nu blivit en liten storstad, med en ganska trevlig mondänitet på gatukafeerna – förutsatt att man ”diggar en latte på terrassen”. Mondäniteten irriterar ibland de djupa skogarnas män, som inte är benägna att acceptera att en huvudstad har vad Paasikivi brukade kalla legitima intressen som bör finansieras med skattemedel. Farten och tillväxten i huvudstaden har å andra sidan accelererat så att man kan skönja en viss fartblindhet. När Helsingfors får ett erbjudande om att förvärva ett ”brand” av en transatlantisk museistiftelse spelar det överhuvudtaget ingen roll vad det står på prislappen.

» Helsingfors brukade betraktas som en stor småstad, men har nu blivit en liten storstad, med en ganska trevlig mondänitet på gatukafeerna – förutsatt att man ’diggar en latte på terrassen’.”

Helsingfors seger i dragkampen berodde inte minst på att staden blev medborgarsamhällets huvudstad – Åbo-studenterna Runeberg, Snellman och Lönnrot fick sina statyer i Helsingfors. Det mesta av den nya politiken och folkrörelsernas ledning koncentrerades till Helsingfors. Svenska litteratursällskapet grundades i Runebergs tecken 1885. Finlands, särskilt medborgarsamhällets, centripetala tendenser kommer tydligt till synes också i Litteratursällskapet – som länge var en folkrörelse med över tre tusen medlemmar (idag 1100 och stigande). I styrelsen har det som man kan förvänta sig suttit personer från hela landet och medlemmarna finns likaså på många håll, men om vi ser till var styrelsemedlemmarna haft sin akademiska mantalsskrivningsort, sin arbetsplats, framstår Litteratursällskapet som en mycket helsingforsisk sammanslutning, länge närmast en som en filial av Helsingfors universitet. Den första icke-helsingforsaren i styrelsen var åläningen, musikforskaren Otto Andersson vid Åbo Akademi, invald i sällskapets styrelse 1941. Sedan följde några s.k. kappsäcksprofessorer, som hade sin tjänst i Åbo, men sitt hem i Helsingfors och sin mottagning på Hamburger Börs eller Helsingforstågets perrong. Den följande egentliga Åbo-professorn var Oscar Nikula, invald 1971, som helt och hållet studerat och gjort karriär i Åbo och var rektor för Åbo Akademi. De första i Österbotten stationerade styrelsemedlemmarna invaldes på 1980-talet. Idag är hälften av styrelsen baserad i Helsingfors, men styrelsemedlemmarna är ständigt på resa mellan Helsingfors och Åbo – i båda riktningarna och till och från Vasa.

I detta avseende representerar också Svenska litteratursällskapets styrelse och många av dess forskare och tjänstemän den akademiska nomadism som utmärker vår tid. Den frågan vore värd en närmare dryftning. Jag nöjer mig med att uttala Svenska litteratursällskapet glädje över att ni valt att delta i firandet av skaldekungen och valet av hans republikanska motsvarighet. Välkomna till ”nomadernas valvaka”. ■

Professor Max Engman är styrelseordförande för SLS sedan 2010

Pris, stipendier och forskningsbidrag

Pris

Vid sällskapets årshögtid 5.2.2012 utdelades 240 000 € i litterära pris.

Karl Emil Tollanders pris

Karl Emil Tollanders pris om 35 000 € och den Tollanderska medaljen tillföll författaren Kurt Högnäs, som sedan debuten 1955 i växelbruk har gett ut lyrik på vers och på prosa. Fjölårets samling, *De bronsblå solarna*, är hans sextonde. Det ständigt närvarande landskapet i hans dikt framstår som ett självständigt: med precision suddar Högnäs i gränserna mellan skapelsens olika delar, betraktare och betraktat. Att svensk litteratur i Finland har haft stora stunder i det lilla formatet beror inte minst på Högnäs prosalyriska insats.

Övriga pris utdelade vid årshögtiden

Författaren och teatermannen Bengt Ahlfors 18 000 €, författaren Birgitta Boucht 18 000 €, författaren Marianne Backlén 18 000 €, filosofie licentiat, hedersdoktor Harry Halén 18 000 €, dramaturgen och författaren Erik Norberg 18 000 €, författaren Henrik Jansson 18 000 €, filosofie doktor Sofia Häggman 13 000 €, docent Nils Erik Forsgård 12 000 €, litteraturhistorikern och skivarpedagogen Åsa Stenwall 10 000 €, författaren Christel Sundqvist 10 000 €, teologie doktor Heidi Jokinen 10 000 €, filosofie doktor Sanna Lillbroända-Annala 10 000 €, arkitekt Kenneth Danielsen 10 000 €, författaren Anna Härmälä 10 000 € och konstnären Thomas Nyqvist 12 000 €.

Statsrådet Mauritz Hallbergs pris

Statsrådet Mauritz Hallbergs pris om 19 000 € utdelades den 16 maj och tillföll filosofie doktor Michel Ekman för boken *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899–1944*.

Pristagarens tal vid utdelingsceremonin kan läsas från och med nästa uppslag.

Stipendier och forskningsmedel

Under vintern och våren 2011–2012 har sällskapet beviljat följande stipendier och forskningsbidrag.

Historiska nämnden

Fil.mag. Julia Dahlberg 6 000 €, fil.mag. Hanna Kivikero 6 000 €, pol.mag. Mathias Mårtens 5 000 €, fil.mag. Ulrika Rosendahl 7 000 € och doktoranden Christoffer Åhlman 6 000 €.

Litteraturvetenskapliga nämnden

Fil.mag. Eva Kuhlefelt 8 000 €, fil.mag. Maria Renman 13 250 € och fil.mag. Martin Welander 9 750 €.

Samhällsvetenskapliga nämnden

Pol.mag. Fredrik Heikius 8 000 €, MA Katrina Jurva 12 000 € och pol.mag. Anna-Maria Slotte 15 000 €.

Språkvetenskapliga nämnden

Forskningsstipendier: Fil.mag. Linda Huldén 6 510 €, fil.mag. Sarah Kvarnström 6 510 €, pol.mag. Jenny Stenberg-Sirén 6 510 € och fil.mag. Eveliina Tolvanen 6 510 €.

Resestipendier: Fil.mag. Martina Huhtamäki 1 000 €, fil.dr Charlotta af Hällström-Reijonen 500 €, universitetslektor Camilla Lindholm 1 000 €, fil.dr Leila Mattfolk 1 000 €, fil. mag. Sofia Stolt 675 € och fil.mag. Maria Vidberg 760 €. Nämndens pro gradu-pris om 1 000 € tilldelades fil.mag. Emmi Tähtinen.

Traditionsvetenskapliga nämnden

Fil.lic. Patricia Aelbrecht 5 000 €, fil.mag. Sonja Hagelstam 6 000 €, fil.mag. Jakob Löfgren 8 200 € och M.S., B.A. Espen Suenson 9 800 €.

Nämndens pro gradu-pris om 1 000 € tilldelades fil.mag. Andreas Backa.

Ragnar, Ester, Rolf och Margareta Bergboms fond

Psykolog, socionom Gunilla Björkqvist 10 000 €, fil.mag. Julia Dahlberg 12 800 €, redaktionschef, pol.mag. Nina Edgren-Henrichson 15 000 €, fil.mag. Magnus Enlund 18 000 €, MA Malte Gasche 8 000 €, dipl.ekon. Per Gustavsson 4 500 €, fil.lic. Mika Hakkarainen 12 000 €, fil.mag. Sarah Hankalahti 18 000 €, DMus, violinist Linda Hedlund 18 000 €, fil.mag. Magdalena af Hällström 18 000 €, fil.mag. Ingaliill Ihrcke 16 000 €, fil.mag. Kasper Kepsu 10 000 €, fil. mag. Hanna Kivikero 13 000 €, pol.mag. Mathias Mårtens 6 500 €, fil.lic. Seija Niemi 12 000 €, fil.mag. Ulrika Rosendahl 12 000 €, fil.mag. Antti Räihä 9 000 €, fil.mag. Ann-Helen Sund 12 000 €, fil.mag. Mats Wickström 18 000 €, doktorand Christoffer Åhlman 3 400 € och fil.dr Susanne Österlund-Pötsch 15 000 €.

Albert de la Chapelles fond

För inköp av konst till Västra Nylands landskapsmuseum 15 270 € och fil.mag. Camilla Hautala 15 000 € för forskningsprojektet Herrgårdar i Västra Nyland.

Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II

Svenska språket: Doktorandföreningen Nordok/Helsingfors universitet 1 000 €, Föreningen för nordisk filologi r.f. 1 600 € + 3 500 €, fil.mag. Linda Huldén 13 000 €, fil.mag. Sarah Kvarnström 13 000 €, Redaktionen för symposierapporten Namn i stadsmiljö 1 000 €, Konferensen Svenskans beskrivning 33/Helsingfors universitet 5 300 € och fil.mag. Eveliina Tolvanen 13 000 €.

Historia: Fil.mag. Sofia Aittomaa 19 500 €, fil.mag. Henrik Forsberg 12 000 €, Föreningen Granskaren r.f. 4 000 €, fil.mag. Tiina Hemminki 11 000 €, fil.mag. Nina Johansson 18 000 €, Pirkanmaan ammattikorkeakoulu 6 000 €, Samfundet Ehrensverd r.f. 4 000 €, Vörrå Idrottsförening r.f. 1 500 € och fil.mag. Irene Ylönen 18 000 €.

Teologi och kyrkohistoria: Teol.dr Malena Björkgren 8 900 €, fil.mag. Nadja Johansson 10 400 €, teol.dr Heidi

Jokinen 13 000 €, teol.mag. Siv Lundström 10 000 €, teol. mag. Sara Medberg 366 €, fil.mag. o. teol.mag. Per-Erik Stenlund 1 500 € och teol.mag. Samuel Svenfelt 11 200 €. *Miljövård och teknologi*: Arbetsgruppen arkeologi i Sjäälö/Skärgrårdshavets forskningsinstitut 3 800 €, fil.mag. Kerstin Häggqvist 6 000 €, Höjdens skolas energilaboratorium 10 000 €, Natur och Miljö r.f. 15 000 €, Vindkraftföreningen r.f. 8 500 € och WWF Finlands havsörsarbetsgrupp 23 000 €.

Bröderna Lars och Ernst Krogius forskningsfond

Pol.dr Tom Björkroth med arbetsgrupp 10 000 €, pol.mag. Mats Godenhielm 12 000 € och ekon.mag. Sonja Grönblom 14 000 €.

Fonden Fredrik Pacius minne

Akademiska Sångföreningen 10 000 €, fil.lic. Seija Lappalainen 8 000 €, Merseburger Verlag 29 750 €, Mikko Nisula 6 000 € och Sällskapet Muntra Musikanter 3 000 €.

Hjördis och Arvid Standertskjöldes minnesfond

Professor Inga Elgqvist-Saltzman 6 000 €, fil.mag. Camilla Granbacka 3 000 €, ekon.mag. Per-Erik Lönnfors 5 000 € och fil.dr Anu Raunio 8 000 €.

Professor Carl-Eric Thors stipendiefond (resestipendium)

Fil.stud. Karoliina Teikari 150 €.

Carl-Johan von Troils minnesfond (resestipendium)

Med.stud. Jessica Joutsi 1 000 €, med.kand. Sarianna Kokkonen 500 € och med.kand. Erika Tallberg 2 000 €.

Den finlandssvenska litteraturen ut ur dödsskuggans dal

FIL.DR MICHEL EKMANS TAL VID PRISUTDELNINGEN

*Forskaren och litteraturkritikern,
fil.dr Michel Ekman tilldelades det
Hallbergska priset den 16 maj 2012.
Han fick priset för boken ”Må vi
blicka tillbaka mot det förflutna.
Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899–1944”.*

” Herr ordförande, mina damer och herrar.
Att få pris känns bra. Det bekräftar det man gjort på ett uppmuntrande sätt, och det ger den som lever ett liv av omväxlande korttidsanställningar, arbetsstipendier och arbetslöshet en känsla av opulens, säkert övergående.

Och då vill man gärna tacka sina välgörare. Jag riktar alltså ett varmt tack till Svenska litteratursällskapet för att det uppmärksammat mig och min bok! Men inte bara av den anledningen. Boken kom till i ett av SLS finansierat forskningsprojekt kallat Tidig finlandssvensk litteratur som verkade åren 2007–2009. De flesta av er har iakttagit fenomenet på närmare håll än jag: det är numera svårt att bedriva humanistisk forskning vid våra universitet, av orsaker som vi känner till och inte behöver gå in på nu. Därför är det av yttersta vikt att SLS understöder forskningen, som sällskapet gjort i vårt fall. Jag hoppas att dessa satsningar kommer att fortsätta. Och jag vill tacka mina kolleger inom forskningsprojektet för ett stimulerande samarbete!

Tacka vill jag också SLS förlag som gett ut min bok, och särskilt Nina Edgren-Henrichson som personifierar den starka uppgång förlaget upplevt under detta sekel. Liksom min förlagsredaktör Lari Assmuth som är skicklig på en sak jag inte är så bra på: att åstadkomma korrekta notapparater och litteraturförteckningar. Samt grafikern Anders Carpelan som gett boken dess inbjudande utseende. Tack till dem alla!

Sen vill jag förstås tänka på min välgörare, statsrådet, maskinbyggaren, affärsmannen och numismatikern Emil Fredrik Mauritz Hall-

berg. Om honom vet jag inte mycket mer än vad Riksdagens matrikel har att berätta, men vi har faktiskt en förbindele som leder långt tillbaka till mitt förflutna. I min barndom förekom bland äldre anförvanter ett stående uttryck. ”De’ va’ Schildt de’, sa Hallberg”, brukade de säga när något visade sig vara annorlunda än de trodde. Och först nu lärde jag mig att det var min Hallberg, statsrådet, som förekom i den lilla ordleken med syftning på hans kompanjon i Schildt & Hallbergs Färg- och färbesfabrik. Det slog liksom en bro mellan oss, tyckte jag.

Foto: Peik Henrichson

Ett sammanträffande gjorde att dagens pris aktualiserades för mig vid samma tid som jag läste följande romaninledning:

Snart är jag i alla fall äntligen alldeles död. Nästa månad kanske. Det blir i så fall i april eller maj. [...] Kanske jag misstar mig, kanske jag överlever midsommar och till och med fjortonde juli, frihetens dag. Ja, om jag känner mig själv rätt är det inte alls otroligt att jag kan hålla mig vid liv ända fram till Kristi förklaring eller Marie himmelsfärd. Men jag tror det inte, jag tror inte att jag misstar mig när jag säger att dessa förlustelser i år kommer att äga rum mig förutan. (Beckett, Malone Dör, övers. Lill-Inger Eriksson)

Den yttre orsaken till att jag ville läsa om *Malone Dör* var att jag sysslade med Robert Åsbacka, den finlandssvenska samtidsförfattare som har mest av Becketts anda i sig. Men det slog mig att det citerade stycket kunde tjäna som ett motto för en viss finlandssvensk självförståelse, och som introduktion till den bok som är anledningen till att jag är här. ”[K]anske jag överlever midsommar [- - -] Men jag tror det inte”. Oron för att försvinna följer oss, nu som under den tid jag skriver om.

Den tidiga finlandssvenska litteratur jag har undersökt kommer ur dödsskuggans dal. Som vi vet tänkte sig många att 1898, året för Topelius och Tavaststjernas död, innebar slutet på den svenska litteraturen i Finland. Min undersökning av åtta 1900-talsförfattarskap har sin startpunkt året därpå, 1899. Då debuterade Arvid Mörne som den förste i den poetgeneration som inledde den svenskspråkiga litteraturens pånyttfödelse i Finland. Det skulle visserligen dröja ett tag, till Runar Schildt och Edith Södergran, innan någon skrev böcker som vi idag betraktar som läsbara, men början var gjord.

De författare som då anmälde sig hade att ta ställning till ett rollproblem. Den självklara författarförebilden hade fram till Karl-August Tavaststjerna varit Runeberg, den nationella diktaren som både representerade och skrev för Finlands folk. Den rollen hade tagits över av dem som skrev på majoritetsspråket. För dem som fortsatte att skriva på svenska gällde det att hitta en ny roll, som finlandssvenska författare. Frågan är om de någonsin gjorde det. Den som läst min bok vet att jag tycker mig kunna bokföra ett antal misslyckanden i de projekt de åtta undersökta författarna sätter upp för sig. De bär med sig skuggan från den mörka dal där de har sitt ursprung, vilket ger det Tegengrencitat jag valt som titel för boken, *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna*, dess klivenhet. Historien om mina åtta författare handlar till stor del om hur de förstummas, isoleras eller ägnar sig åt att med förtvivlans optimism bygga skyddade enklaver där de svenskspråkiga skall leva vidare i en värld bortom förändring och modernisering. Kanske man kan säga att de är offer i en ofrånkomlig återvändsgränd: först när författare som Edith Södergran, Gunnar Björling och Henry Parland skriver som om hela denna nationalitetsproblematik inte alls skulle finnas uppnår den finlandssvenska litteraturen full konstnärlig självkänsla. De blev å andra sidan tvungna att göra andra bortval än föregångarna, sådana

” Man kan inte tjäna pengar på finlandssvensk litteratur. Då detta i dagens samhälle är avgörande måste man väl på sant finlandssvenskt maner säga att också dess framtid är osäker. Snart är den kanske alldeles död.”

Prismotiveringen för Statsrådet Mauritz Hallbergs pris 2012

Statsrådet Mauritz Hallbergs pris om 19 000 euro tillfaller forskaren och litteraturkritikern, fil. dr Michel Ekman för arbetet *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899–1944* (2011). Ekman kart-

lägger skickligt den nationella identitetens och den svenska samlingsrörelsens språkliga och kulturella förgreningar samt deras avspeglingar i skönlitteraturen. Frånsett Arvid Mörnes medvetna litteraturhistoriska ansträngningar, präglas författarnas reaktioner på de nationella motsättningarna mindre av explicita politiska ideologier än av en bakåtblickande inriktning på det svenska kulturarvet, bondesamhället och bygemenskapen samt av ett avståndstagande från urbanism, modernism och det finska. Också de svenskspråkiga författare som vistades i en finsk miljö präglades av ett främlingskap. Arbetet är ett viktigt bidrag till förståelsen av minoritetslitteraturens villkor och den finlandssvenska litteraturens mångskiftande former.

Se intervjuer med Michel Ekman på webben:

» www.sls.fi > Pris och stipendier > Intervjuer med pristagare

som hänförde sig till realism och mimetisk verklighetsskildring. Vilket skapade nya problem som har fungerat som inspirationskällor för mycket av den efterkrigstida finlandssvenska litteraturen. Denna problematik spelade en viktig roll i *Finland svenska litteraturhistoria*, som jag under professor Clas Zilliacus ledning hade förmånen att få arbeta med för ett femtontal år sen.

Statsrådet Hallberg var uppenbarligen en man inte bara av kulturvilja, utan även av politiska principer. Idag är det den sextonde maj, och tanken är rimligtvis att vi skall minnas Finlands inbördeskrig, närmare bestämt den triumferande vita sidan. Inbördeskriget har förstas en viktig plats också i min bok, främst i kapitlet om Bertel Gripenberg som mindes det kanske inte bättre men nog hellre än de flesta. Gripenberg representerar på ett lyckligtvis alldeles oeffterhärmligt sätt både döds-skuggan och tvånget till bortval. Dödsskuggan var för honom konkret: i till exempel sin diktsamling *Aftnar i Tavastland* beskriver han den känsla av hat och hot han tyckte sig möta hos sina finskspråkiga samtida. Och i hans dikter från inbördeskriget blir bortvalet helt konkret: det gällde att utplåna de röda djuren för att sedan kunna leva vidare i fred och samförstånd med de riktiga finnarna, de vita som den svenskspråkige adelsmannen kunde uppleva som sina bröder.

Gripenberg har ordentligt misskrediterat hela frågan. Ändå är den avskiljandets problematik han kämpar med ofrånkomlig för varje minoritet. En anledning till att jag ville skriva den här boken just nu är att vi igen tycks leva i en brytningstid för finlandssvenskheten. Våra villkor har förändrats kraftigt efter Sovjetunionens fall och Finlands EU-inträde. Vi blir hela tiden, nationellt sett, allt mera lika den minoritet vi faktiskt är. Vår samhällsliga betydelse som finlandssvenskar krymper. Kanske är det kris. Kanske överlever vi inte midsommaren. Ur litteraturens perspektiv är skillnaden dock enorm jämfört med den krisperiod jag har utgått från i min bok. Den finlandssvenska skönlitteraturen är idag omfångsrikare och av högre konstnärlig halt än någonsin tidigare, skulle jag våga påstå. Det enda fält där den inte klarar sig – eftersom vi är så få – är det inskränkt ekonomiska. Man kan inte tjäna pengar på finlandssvensk litteratur. Då detta i dagens samhälle är avgörande måste man väl på sant finlandssvenskt maner säga att också dess framtid är osäker. Snart är den kanske alldeles död. Statsrådet Hallberg och hans donation visar på stark kulturvilja i finlandssvenskhetens pionjärtid. Knappast finns det mindre pengar nu än då – ”fyrrk finns” lyder ju vårt slagord. Det är kulturviljan det kommer an på – både i ett samhälle där den ser ut att allt mera strida mot det ideologiska fundamentet, ekonomismen, och i vår minoritet där tongivande krafter så ofta tycks vara febrilt sysselsatta med att försöka anpassa oss alla till en värld där utrymmet för det avvikande – till exempel minoriteter – blir allt mindre. Jag skulle vilja sluta med att utbringa en skål för den finlandssvenska litteraturen och humanioran i en svår tid! ■

ÅRSMÖTET

Professor **Claes Ahlund** invaldes som ny medlem i litteratursällskapets styrelse vid årsmötet den 4 april 2012. Claes Ahlund är professor i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi. Han har tidigare varit verksam bl.a. vid Uppsala universitet och Mittuniversitetet i Sverige. Han utnämndes till professuren i Åbo 2010. På styrelseposten efterträder professor Ahlund professor **Bo Pettersson** som hade undanbett sig återval. Årsmötet återvalde styrelsemedlemmarna **Magnus Bargum**, **Karmela Liebkind** och **Clas Zilliacus** för perioden april 2012–mars 2014, samt finansrådsmedlemmen **Christoffer Taxell** för perioden april 2012–mars 2015.

Vid styrelsens konstituerande möte den 19 april återvaldes professor **Max Engman** till ordförande för det kommande verksamhetsåret, professor **Fred Karlsson** återvaldes till vice ordförande, professor **Marika Tandefelt** till sekreterare och kommerserådet **Magnus Bargum** till skattmästare.

Utnämningar vid SLS

Vicehäradshövding **Jonas Lång** har utnämnts till kanslichef från 1.5.2012. Jonas Lång var tidigare direktör för Kulturkontakt Nord i Helsingfors, underställt Nordiska Ministerrådet.

Fil.mag. **Gunilla Löfstedt-Söderholm** har utnämnts till kommunikationschef från 1.3.2012. Gunilla Löfstedt-Söderholm var tidigare nyhetschef vid TV-Nytt på YLE.

Fil.mag. **Kim Björklund** har utnämnts till förslagschef från 1.1.2012. Kim Björklund var tidigare redaktionschef vid SLS:s utgivningsprojekt Zacharias Topelius Skrifter.

(Fr.v.) Jonas Lång, Gunilla Löfstedt-Söderholm och Kim Björklund på ledningsgruppens seminarium i Snappertuna. Foto Mikael Korhonen.

SLS köpte Skogsindustrins hus i Kronohagen

SLS köpte den 8 maj 2012 aktiemajoriteten (92%) av Skogsindustrins hus vid Snellmansgatan 13 i Kronohagen, Helsingfors. Huset ligger ett stenkast från SLS hus på Riddaregatan 5. Köpet är framför allt en finansiell placering, men det ger också en utmärkt möjlighet att samla SLS verksamhet och personal

till två adresser från att ha varit utspridd på flera olika lokaliteter. SLS kommer att flytta in i en våning på Snellmansgatan 13, medan resten av huset hyrs ut. Verksamheten vid Riddaregatan 5 utvecklas till att bli en öppen samlingsplats för kundbetjäning och besökare. ■

SLS på webben

Om du vill veta mer om vad som händer på SLS, gå in på vår webbplats www.sls.fi. Du kan också prenumerera på vårt nyhetsbrev genom att sända ett e-postmeddelande med rubriken "SLS nyhetsbrev" till adressen nyhetsbrev@sls.fi eller följa SLS på Facebook.

SLS-bloggen

- » www.facebook.com/slsfinland
- » www.sls.fi/blogg
- » "SLS nyhetsbrev" → nyhetsbrev@sls.fi

Bengt Ahlfors privatarkiv till SLS

Regissören och författaren Bengt Ahlfors (f. 1937) donerade under högtidliga och muntra former sitt privatarkiv till Historiska och litteraturhistoriska arkivet vid SLS den 3 maj 2012. I *Biografiskt lexikon för Finland* beskrivs Bengt Ahlfors "som den mest spelade och översatta svenskspråkiga pjäsförfattaren i Finland. Komedin, kabarén och revyn är formen för Ahlfors varma och vassa humor, som ofta är förankrad i aktuella och politiska händelser. I egenskap av husförfattare och regissör på Lilla teatern har Ahlfors utvecklat den samhällsmedvetna revyn till en teatergenre som vill ställa frågor utan att ge färdiga svar."

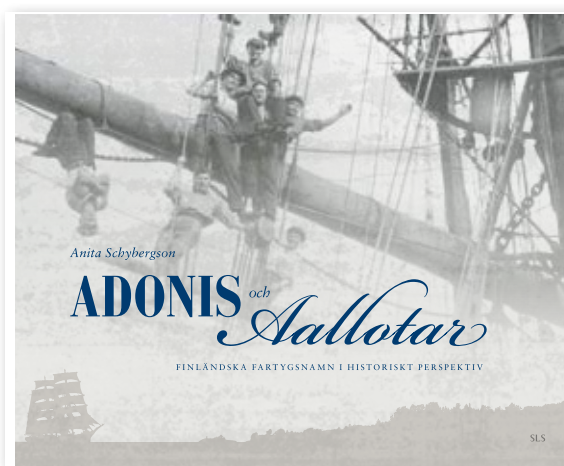
Bengt Ahlfors arkiv innehåller bok-, pjäs- och filmmanuskript, manuskript till TV- och radioprogram, basmaterial för boken *Människan Vivica Bandler. 82 skisser till ett porträtt*, noter, fotografier, urklipp m.m. Ahlfors arkiv är ett mycket värdefullt tillägg till det teaterhistoriska arkivmaterialet som sedan tidigare finns i SLS:s arkiv: Vivica Bändlers arkiv, Lilla teaterns arkiv, Svenska Teaterns arkiv m.fl.

På bilden fr.v. författaren Bengt Ahlfors jämte hustru, regissören Ritva Siikala, arkivchef Mikael Korhonen, kanslirådet Magnus Pettersson, kanslichef Jonas Lång, amanuens Patrik Aaltonen och förste arkivarie Petra Hakala. ■

manuskript
noter
fotografier
urklipp m.m.

Nya böcker från SLS

VÅREN 2012

Biografiskt lexikon för Finland 3 och 4 Republiken A-L och Republiken M-Ö

Storverket *Biografiskt lexikon för Finland* med över 1 600 biografier över personer som på ett eller annat sätt lämnat spår i Finlands historia är nu komplett. Delarna 3 och 4 omfattar personer verksamma i Finland från 1917 fram till i dag.

Inbunden, pris ca 75 € per del
3: 922 s., ISBN 978-951-583-235-1
4: 987 s., ISBN 978-951-583-236-8

ANNA-MARIA ÅSTRÖM &
JONAS LILLQVIST (RED.)

Stadens hjärta

*Täta ytor och symboliska element
i nutida nordiska städer*

En samling studier om stadslivets förvandling i tio nordiska städer under slutet av 1900-talet och fram till i dag. Författarna närmar sig ämnet från ett etnologiskt perspektiv där stadsbornas tolkningar och berättelser bildar en viktig utgångspunkt. Avsikten är att teckna en bild av utvecklingen av en ny stadskultur där tidstypiska fenomen lyfts fram.

380 s., häftad, illustrerad, pris ca 38 €
ISBN 978-951-583-234-4

ANITA SCHYBERGSON

Adonis och Aallotar Finländska fartygsnamn i historiskt perspektiv

Att fartyg har namn är mer eller mindre självklart. Men varifrån kommer fartygsnamnen? Finns det något mönster i mångfalden, finns det vissa namn som återkommer och vad betyder namnen? Boken lyfter fram det namnskick som varit i bruk i namngivningen av fartyg i Finland under perioden 1838–1938. Det centrala i undersökningen är namnen i kuststädernas handelsflottor, men även namnen på lantmannafartygen i skärgården från ungefär samma tid behandlas.

181 s., inbunden, illustrerad, pris ca 38 €
ISBN 978-951-583-243-6

RAINER KNAPAS

Kunskapens rike Helsingfors universitetsbibliotek – Nationalbiblioteket 1640–2010

Här presenteras för första gången bibliotekets historia, från de anspråkslösa boksamlingarna vid akademien i Åbo 1640 till rollen som ledande nationell kulturinstitution i den digitala världen. Bibliotekets samlingar, verksamhet, donatorer, byggnader och många färgstarka personligheter beskrivs i ett kultur- och vetenskapshistoriskt sammanhang.

462 s., inbunden, illustrerad, pris ca 54 €
ISBN 978-951-583-244-3

GABRIEL BONSDORFF

Om sättet att anlägga en köksträdgård för husbehov

Utg. Irma Lounatuori

Gabriel Bonsdorff hade en stor köksträdgård på sin gård Brinkhall utanför Åbo. För att främja trädgårdsodlingen bland stadsbor och allmoge skrev han 1804 denna lilla handbok, där han beskriver en mängd köksväxter: bladväxter av olika slag, flera kålsorter, rotfrukter, baljväxter, lökar och kryddörter. Han ger odlingsråd och anvisningar om hur skörden kan tas till vara och användas i köket, råd som är gångbara än i dag.

96 s., häftad, illustrerad, pris ca 20 €
ISBN 978-951-583-247-4

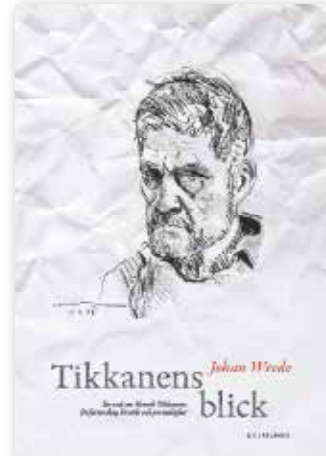
HÖSTEN 2012

NILS ERIK VILLSTRAND

Furstar och folk i Åbo 1812

I augusti 1812 möttes Alexander I och Karl Johan i Åbo och kom här överens om hur de tillsammans skulle bekämpa Napoleons stora armé. Mötet hade betydelse för hela Europas framtid och blev en hörnsten i "1812 års politik". Samtidigt blev det också ett känsloladdat möte mellan furstar och folk, och det var den svenske kronprinsen som väckte stadsbornas stora nyfikenhet. Fanns det också politiska förväntningar på Karl Johan i en storpolitisk situation då allt

Nya böcker från SLS

verkade vara öppet och ingenting omöjligt? Var han den som skulle åstadkomma att riket blev helt igen, tre år efter rikssprängningen?

Ca 160 s., inbunden, illustrerad, pris ca 34 €, utkommer i augusti. ISBN 978-951-583-251-1

JOHAN WREDE

Tikkanens blick

En essä om Henrik Tikkanens författarskap, livsöde och personlighet

Henrik Tikkanens strävan att som författare ingripa i sina egna och samtidens trauman och livsvillkor är ett genomgående tema i denna bok. Johan Wredes mångåriga vänskap med svågern Tikkanen bildar fond i analysen och tillför också unik kunskap om författarskapet. Olyckliga uppväxtförhållanden och kriget satte djupa spår i författarskapet, vilket ses som en "serie språkakter med vilkas hjälp han sökte värja sin väg genom livet".

Ca 320 s., inbunden, illustrerad, pris ca 40 €, utkommer i september. ISBN 978-951-583-245-0

GEORG AUGUST WALLIN

Skrifter 3

Kairo och resan till Övre Egypten 1844–1845

Utgivare Kaj Öhrnberg & Patricia Berg

Språkstudier i Kairo och en resa längs Nilen till Övre Egypten beskrivs i orientalistens och forskningsresanden G. A. Wallins brev och

dagböcker i detta tredje band av utgåvan. Syftet med Wallins forskningsresa var att studera bl.a. arabiska dialekter och stamförhållanden, men under Nilfärden fick han upp ögonen också för det forna Egypten. Med på resan var även konstnären Hubert Sattler som tecknade och målade de fornlämningar som Wallin beskrev i ord.

Ca 480 s., inbunden, illustrerad, pris ca 44 €, utkommer i augusti. ISBN 978-951-583-249-8

FREDRIK HERTZBERG & JENNICA THYLIN-KLAUS (RED.)

Historiska och litteraturhistoriska studier 87

I årets volym ingår artiklar av Gunnar Ternhag, Carl-Thomas von Christierson, Jan Dlask, Fabian Dahlström, Maarit Mannila, Christoffer Sundman, Maria Vainio-Kurtakko och Christopher Ridgewell. Dessutom ingår Anna-Maria Åströms årsfestföreläsning.

Ca 250 s., häftad, pris ca 28 €, utkommer i augusti. ISBN 978-951-583-252-8

JOHANNA ILMAKUNNAS

Ett ståndsmässigt liv

Släkten von Fersens livsstil på 1700-talet

Övers. Camilla Frostell

Adeln har ofta associerats med extravaganser och ett prålsjukt slöseri på en anslående livsföring. Hur levde egentligen den numerärt begränsade men inflytelserika

högadeln i 1700-talets Sverige? Tre generationer illustra representanter för släkten von Fersen – statsmän, militärer, hovmän och hovdamer – är huvudpersonerna i denna bok. Utgående från dem analyserar Johanna Ilmakunnas både högadelns konsumtionsmotiv och hur livsstilen omsattes i praktiska handlingsmönster i den Fersenska vardagen, i uppfostran, karriärförändring, tjänstefolk och varor.

Ca 500 s., inbunden, illustrerad, pris ca 40 €, utkommer i september. ISBN 978-951-583-254-2

ZACHARIAS TOPELIUS SKRIFTER IV

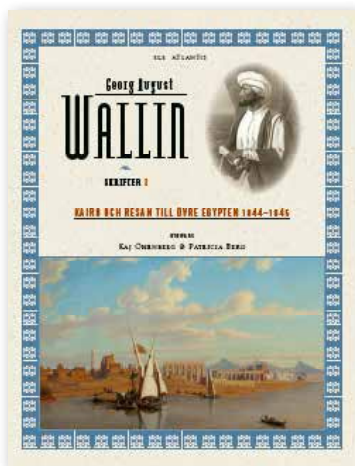
Noveller

Utgivare Pia Forssell

Zacharias Topelius var 23 år när han blev redaktör för *Helsingfors Tidningar* och började förverkliga ambitiösa planer på tidningens litterära innehåll: Bort med översättningslitteraturen och fram för en prosa förankrad i miljöer som läsarna kände till och kunde identifiera sig med. Topelius gör här underhållande experiment med de litterära genererna. Han kombinerar kriminalnovell med skräckromantik och sensationsberättelse, men handlingen utspelar sig i Helsingfors eller i landsorten. Denna del av SLS Topeliusutgåva innehåller tolv noveller, ursprungligen tidningsföljetonger från 1843 till 1860.

Ca 400 s., inbunden, pris ca 26 €, utkommer i september. ISBN 978-951-583-253-5

Nya böcker från SLS

Vi skildes ej åt utan liten rörelse...
Mikael Hisingers resedagbok från Europa 1783–1784
Utgivare Jouni Kuurne

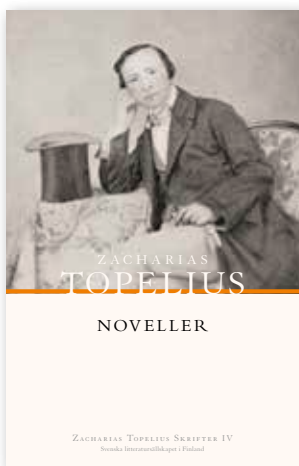
Den unge fortifikationsofficeren Mikael Hisinger begav sig på en studieresa till kontinenten tillsammans med officerskollegan Carl Råbergh 1783. Deras främsta uppgift under sin *grand tour* var att studera befästningsverk, men de bekantade sig också med järnbruk, civil arkitektur, antik konst och trädgårdar. En av de starkaste upplevelserna verkar ha varit parken på Ermenonville utanför Paris, anlagd i den nya engelska stilen. En del av intrycken från resan skulle Hisinger senare omsätta i praktiken på Fagervik i västra Nyland, där han blev brukspatron efter sin far och bl.a. anlade en park i engelsk stil.

Ca 300 s., inbunden, illustrerad, pris ca 40 €, utkommer i oktober. ISBN 978-951-583-246-7

GUSTAV BJÖRKSTRAND

Jacob Tengström
Universitetsman, kyrkoledare och nationsbyggare

Den mångsidigt begåvade professorn och ärkebiskopen Jacob Tengström (1755–1832) har satt spår inom en mängd olika områden, bl.a. inom universitets-, skol-, kyrko-, och förvaltningshistoria. Gustav Björkstrands biografi är den första samlade bilden av hans liv och verksamhet. Utifrån ett rikt källmaterial beskriver Björkstrand Tengströms bak-

grund och uppväxt, hans nätverk och hans olika roller inom skiftande verksamheter, bl.a. hans betydande insatser inför och under lantdagen 1809.

Ca 500 s., inbunden, illustrerad, pris ca 42 €, utkommer i oktober. ISBN 978-951-583-255-9

NILS ERIK VILLSTRAND

Valtakunnanosa
Suurvalta ja valtakunnan hajoaminen 1560–1812

Nils Erik Villstrands bok *Riksdelen* inom serien Finlands svenska historia utkommer på finska i översättning av Jussi T. Lappalainen.

Ca 420 s., inbunden, illustrerad, pris ca 40 €, utkommer i oktober. ISBN 978-951-583-256-6

Anders Chydenius samlade skrifter 1 (1751–1765)

Utg. Maren Jonasson & Pertti Hyttinen

Kyrkoherden i Karleby Anders Chydenius (1729–1803) var en föregångare för de demokratiska idéerna i Norden. Han försvarade såväl frihandel och näringsfrihet som tjänstehjonens rättigheter, och han arbetade för utvidgad yttrande- och religionsfrihet. *Anders Chydenius samlade skrifter* är en vetenskaplig utgåva av hela hans skriftliga kvarlåtenskap. I den första av fem delar möter vi bl.a. den unge studenten Chydenius som poet och senare den politiske ordvirtuosen vid riksdagen 1765.

Ca 500 s., inbunden, pris ca 44 €, utkommer i oktober. ISBN 978-951-583-237-5

LARI ASSMUTH, ANNE-MAY BERGER, NORA ERVALAHTI & MARIKA ROSENSTRÖM (RED.)

Helsingfors i ord och bild

Stadens invånare och stadslivet står i centrum i denna bok som SLS ger ut för att uppmärksamma att Helsingfors firar 200 år som huvudstad. Bilderna, som är hämtade ur SLS:s samlingar, är från tiden 1890–1910 och är tagna av bl.a. amatörfotograferna Gustaf Sandberg, Karl Konrad Meinander och Frans Nyberg, men även av professionella fotografer som Karl Emil Ståhlberg. Fotografierna kombineras med citat ur samtida skönlitterära Helsingforsskildringar och boken inleds med en artikel av Laura Kolbe.

Ca 150 s., inbunden, pris ca 34 €, utkommer i oktober. ISBN 978-951-583-257-3

CAROLA EKREM, PAMELA GUSTAVSSON, PETRA HAKALA & MIKAEL KORHONEN

Arkiv, minne, glömska
Arkiven vid Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–2010

I boken presenteras arkivens historia från SLS första år fram till i dag. Insamlingslinjer och professionaliseringen av arkivverksamheten står i fokus. Även de många personerna bakom samlingarna uppmärksammas.

Ca 400 s., inbunden, pris ca 38 €, utkommer i november. ISBN 978-951-583-258-0

Säg din åsikt om Källan!

BÄSTA LÄSARE! Vi vill gärna höra din åsikt om Källan för att kunna utveckla tidningen. Fyll i blanketten och skicka den till SLS. Du kan också besvara frågorna på SLS webbplats www.sls.fi/kallan.

Bland alla som fyller i responsblanketten lottar vi ut en valbar bok ur vår nyaste utgivning (vänd). Du kan svara anonymt, men om du vill delta i utlottningen behöver vi dina kontaktuppgifter. Vinnaren kontaktas personligen. Svaren behandlas konfidentiellt och kontaktuppgifterna används inte i annat syfte. Svara senast **15.11.2012**.

Tack på förhand!

1. Bakgrundsuppgifter:

Ålder: _____
Kön: man kvinna
Hemort: _____
Modersmål:
 svenska
 finska
 annat, vad _____
Utbildning:
 grundskola
 gymnasium
 yrkesskola
 högskola
Är du medlem i SLS? ja nej

2. På vilket sätt fick du tag på Källan?

Jag är medlem i SLS och får den på posten
 Jag hör till arkivets meddelare
 Jag prenumererar på Källan
 Jag fick den på en bokmessa
 Jag läste den på biblioteket / en läroinrättning
 Jag har köpt den
 Jag läste den på webben
 Annat sätt: _____

3. Hur ofta läser du Källan?

Regelbundet
 Sporadiskt
 Det här är första gången jag läst *Källan*

4. Vilken eller vilka artiklar fann du särskilt intressanta i detta nummer?

5. Skulle du rekommendera Källan för någon annan? ja nej

6. Har du en hälsning till Källans redaktion?

Kontaktuppgifter (för utlottning)

Namn: _____

Adress: _____

Postnummer och -ort: _____

Land: _____

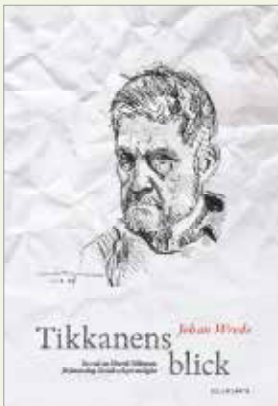
E-post: _____

Välj bok (vänd för mera information):

- Nr 1: Johan Wrede, *Tikkanens blick*
 Nr 2: Nils Erik Villstrand, *Åbo 1812*
 Nr 3: Anita Schybergson *Adonis och Aallotar*

Svenska litteratursällskapet i Finland r.f.
Avtalskod 5005079
00003 SVARSFÖRÄNDELSE

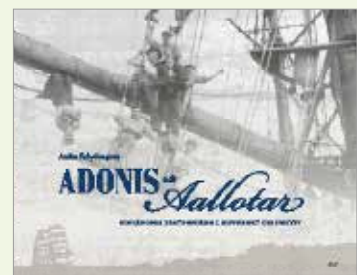
Vastaanottaja
maksaa
postimaksun
Mottagaren
betalar
portot

- 1 **Johan Wrede**, *Tikkanens blick*.
*En essä om Henrik Tikkanens
författarskap, livsöde och per-
sonlighet* (2012)

- 2 **Nils Erik Villstrand**,
Furstar och folk i Åbo 1812 (2012)

- 3 **Anita Schybergson**, *Adonis och
Aallotar. Namngivningen av fin-
ländska handelsfartyg 1838-1938*
(2012)